

LA VIL·LA ROMANA DE LA QUINTANA (Cervià de Ter)

Marc Bouzas
Josep Casas
Josep M.ª Nolla

La vil·la romana de la Quintana (Cervià de Ter)

**LA VIL·LA ROMANA DE LA QUINTANA
(CERVIÀ DE TER)**

Marc Bouzas
Josep Casas
Josep M.ª Nolla

ESTUDIS ARQUEOLÒGICS, 16

Universitat
de Girona

CIP 904(467.13) BOU

Bouzas Sabater, Marc, 1992- , autor

La Vil·la romana de La Quintana (Cervià de Ter) / Marc Bouzas,
Josep Casas, Josep M.ª Nolla. – Girona : Laboratori d'Arqueologia,
Història Antiga i Prehistòria de la Universitat de Girona : Documenta
Universitaria, 2026. – 1 recurs en línia (69 pàgines) : il·lustracions,
mapes, gràfics. – (Estudis arqueològics ; 16)
Bibliografia: pàgines 67-69. – Descripció del recurs: 16 juliol 2026
ISBN 978-84-9984-754-2 (Documenta Universitaria). ISBN
978-84-8458-806-1 (Universitat de Girona)

I. Casas i Genover, Josep, autor II. Nolla, Josep M. (Josep Maria), 1949-
autor 1. Jaciments arqueològics – Catalunya – Cervià de Ter 2. Cervià de
Ter (Catalunya) – Arqueologia romana 3. La Quintana (Cervià de Ter,
Catalunya : Jaciment arqueològic) 4. Llibres electrònics

CIP 904(467.13) BOU

Aquesta publicació ha estat finançada amb el projecte PID2023-148337NA-I00,
Diacronía de los territorios y paisajes de Emporion/Emporiae y Gerunda
durante la Antigüedad Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats

Laboratori d'Arqueologia, Història Antiga i Prehistòria

Correcció:

© del text: els autors

© de l'edició: Universitat de Girona

© de l'edició: Documenta Universitaria®

Imatge de la coberta: Josep Casas

ISBN: 978-84-8458-806-1 (Universitat de Girona)

ISBN: 978-84-9984-754-2 (Documenta Universitaria)

DOI: 10.33115/b/9788499847542

Girona, 2026

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons (CC BY-NC-SA 4.0).
La llicència completa es pot consultar a: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Universitat
de Girona

Documenta
Universitaria

@DocUniv
documentauniversitaria.com

ÍNDEX

Objectius	9
Localització	11
Segona campanya de 1982	23
Descobriment i exploració del conjunt termal	23
Els materials atribuïbles a la campanya de 1982	25
Tercera i quarta campanya (1983 i 1984)	35
Introducció	35
Sector A, habitacions VIII, IX i X. Les unitats estratigràfiques	35
Sector B. Habitació L	46
Consideracions	53
La identificació d'una fase més moderna	56
Altres treballs arqueològics	56
Conclusions preliminars	57
Apèndix	61
Inventari de les monedes recuperades	61
Bibliografia	67

OBJECTIUS

Als magatzems del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, a Pedret, es conserven unes quantes caixes curulles de material arqueològic procedent del jaciment de la Quintana, a Cervià de Ter, on, en les referències escrites a l'exterior hi consta quasi sempre la unitat estratigràfica (UE) corresponent o, i no pas sempre, l'any de la troballa que se situa indefectiblement entre 1982 i 1984.

No es conservava en l'arxiu del museu documentació associada (diari d'excavació, fitxes, inventaris, planimetria, fotografies...), cosa que feia problemàtic intentar un estudi de conjunt. Tanmateix, hom dibuixà el material aplegat en aquelles caixes perquè era del tot imprescindible conèixer-lo per poder-se fer una idea de la cronologia del jaciment encara que fos un xic per sobre i amb molts dubtes raonables.

Aquell fons conformava un repertori interessant que es podia dividir en dos grans conjunts ben diferenciats. Del primer en formaven part un aplec nombrós de ceràmiques baix-republicanes (campaniana A tardana, campaniana B de Cales, ceràmiques de parets fines antigues, ceràmiques emporitanes grises i oxidades, ceràmica d'engalba blanca, ceràmica ibèrica pintada, ceràmica reduïda de cuina, àmfora itàlica Dressel 1, àmfora de boca plana...), amb algunes peces gravades amb signes ibèrics, i alguna moneda de l'època. Era un conjunt molt homogeni que es podia situar amb precisió en una època ben determinada, entorn de la tercera dècada del segle I aC. L'altre era diferent, clarament romà, amb materials ceràmics diversos (i unes quantes monedes) que s'escolaven entre el segle I i èpoques imprecises al voltant del segle VI o VII. El conjunt baix-republicà que procedia del farciment de tres sitges¹, fàcil de contextualitzar i de notable interès, ha estat publicat recentment (Nolla i Casas, 2014-2018, 209-224); el més modern, va servir per proposar una cronologia aproximada de l'ocupació i de la història del jaciment, remarcant la data de l'abandonament final (Tremoleda i Castanyer, 1993, 145; Burch et al., 2010, núm. 143, 308-310, fig. 21 i 22; Burch, 2013, núm. 105, 370-372; Nolla et al., 2016, núm. 103, 415-416).

Feia l'efecte que sense la documentació oficial dels treballs d'excavació, seria impossible poder anar més enllà. Sortosament, la localització de les memòries d'excavació de 1983, amb notícies de la campanya de 1982, i de 1984 —recordeu que ens situem en els anys inicials de la creació del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, amb tot el que això comporta— han estat determinants per desencallar l'estudi. Ara és possible, malgrat les mancances i algunes dificultats, no només contextualitzar una bona part del material

1 Recordem que se n'identificaren cinc, dues de les quals, de difícil accés, no s'exploraren.

arqueològic desat als magatzems sinó saber on s'excavà, reconstruir l'estratigrafia i fer propostes evolutives d'allò explorat². Més endavant encara quan ja teníem quasi tancat aquest treball aparegueren inesperadament unes quantes fotografies inèdites de les campanyes de 1982 i 1984 i, sobretot, còpia de les seccions estratigràfiques oficials del *balneum* explorat el 1982 i que donàvem per perdudes.

És, pensem, necessària aquesta publicació per tenir un bon estat de la qüestió de la vil·la de la Quintana que, de moment, no sembla que pugui ser objecte de noves excavacions en extensió perquè en tractar-se d'un jaciment plenament urbà, intervenir-hi és ben complicat.

Aquells anys, entre 1983 i 1984, s'efectuaren dues excavacions programades d'una certa volada que, si haguessin continuat, haurien pogut servir per aprofundir considerablement en el coneixement d'un jaciment important i del qual, com tindrem ocasió de veure, en sabem els noms antics, el segon dels quals, *Ceruiana*, continua fent-se servir sense cap canvi com a nom del poble actual. Però no va ser possible. La manca d'ajuts econòmics i altres circumstàncies ho van fer inviable.

És igual. El que no va ser, no va ser. Què aquesta modesta publicació serveixi de record d'una feina mig feta que ara clourem i modest homenatge a uns esforços que no foren del tot inútils.

2 A. Heras i Trias, *Memòria*, Girona, 1983; P. Castanyer i Masoliver i Joaquim Tremoleda i Trilla, *Memòria d'excavació de la vil·la romana de «la Quintana» (Cervià de Ter)*, Girona, 1984.

LOCALITZACIÓ

Aquest jaciment se situa a 42° 04' de latitud nord i 6° 35' longitud est, a Cervià de Ter (fig. 1 i 2), en un espai gran, darrere i per sota de l'antic cenobi benedictí de Santa Maria, a la falda d'un turó que s'enlaira cap a tramuntana fins a uns 80 m sobre el nivell de mar, als peus de l'última terrassa del riu Ter que circula pausadament a uns 2 km de distància, travessant riques i extenses terres al·luvials. Una munió de rieres que davallaven i davallen de les elevacions immediates abocaven i aboquen les seves aigües a l'antic *Ticer* (fig. 3).

El topònim

Segons Alcover i Moll (1969, 62-63), Quintana, mot procedent directament del llatí, derivat de *quintus* (cinquè), significa tros de terra o camp de conreu immediat a una vila o a un altre nucli de població, entre altres sentits, i sovintaja com a topònim arreu del territori. En aquest cas, podria fer referència al *fundus* immediat de l'establiment agrícola que l'explotava. A la Meseta nord, és freqüent, de vegades amb el diminutiu Quintanilla, i no són estranys, en molts d'aquells llocs, els vestigis d'una antiga vil·la romana.

1981. El descobriment

És, sorprenentment, un fet relativament recent. Tingué lloc casualment el mes de juliol de 1981 a conseqüència d'unes obres efectuades per fer passar una conducció d'aigua d'una urbanització projectada en un gran solar que se situava al darrere del monestir de Santa Maria de Cervià, al peu del turó.

Les grans rases obertes amb màquines localitzaren murs, conduccions, paviments i nivells de terra on sovintjava el material arqueològic, ceràmic preferentment, però no pas en exclusiva (monedes, ferro, plom, restes òssies...). Malgrat la sorpresa inicial, es van poder documentar, poc o molt, aquells vestigis i fer-los conèixer i hi hagué atenció i vigilància i un cert interès institucional (Nolla i Casas, 1984, núm. 259, 169-173, lám. LVIII i LXXXIII) (fig. 2).

Sense aquelles circumstàncies poc s'haurien realitzat, immediatament després, tres campanyes oficials d'excavació amb notables resultats i, més endavant encara, altres intervencions preceptives, derivades de treballs públics o privats en l'àrea de protecció del conjunt (*infra*).

Els resultats d'aquell primer control

Es recuperà una quantitat considerable de material ceràmic antic, unes quantes monedes i un bon nombre d'objectes de bronze i agulles d'os. Sovintejaven els fragments de tègula molts dels quals semblaven procedir d'antigues clavegueres que circulaven per sota de sòlids paviments d'*opus signinum*.

Una observació acurada d'allò localitzat permeté dividir la zona afectada en dos sectors. En el primer, que es trobava a l'extrem occidental de la finca, abundava el material arqueològic i, en canvi, era mancat d'estructures, murs, conduccions i sòls. La potència del nivell arqueològic ultrapassava, en determinats indrets, els 2 m. El segon sector comprenia la meitat de llevant del solar. La secció de la trinxera oberta per les màquines permetia observar diversos murs, sòlids paviments d'*opus signinum* i, per sota, algunes canalitzacions. La disposició d'algunes d'aquelles estructures feia possible constatar l'existència de diverses fases d'ocupació, successives en el temps (fig. 4 i 5).

Figura 1. Plànol general de situació.

A partir de l'estudi del material arqueològic recuperat era possible intentar una aproximació cronològica a la història del lloc. Abundava, com sol succeir, la ceràmica comuna oxidada i reduïda de cuina, i, més puntualment, la terrissa fina d'importació amb *terra sigillata* sud-gàl·lica, *terra sigillata* africana A, *terra sigillata* africana C (forma Hayes 50) i, només, un fragment de *terra sigillata* africana D. Cap de les monedes aplegades sobrepassava el segle III. Semblava, doncs, que convenia apuntar una cronologia final, almenys per a aquell sector del jaciment, de segle III avançat, tot i que era més que possible imaginar una pervivència posterior que noves exploracions haurien de confirmar o rebatre. Aquestes notícies, resumides, foren publicades amb certa rapidesa (Nolla i Casas, 1984, núm. 259, 169-173, lám. LVIII i LXXXIII).³

Figura 2. Fotografia vertical on s'assenyala la situació de la Quintana en relació amb el poble de Cervià.

Aquella primera actuació permeté recuperar un total de set monedes. Si bé el nombre no és gaire elevat, la seva significació és important per la correspondència amb les diverses fases identificades de la vil·la que es pogueren observar a través de la ceràmica i d'altres elements que s'apleguen en aquest treball.

D'aquestes set monedes, la més antiga és un sesterci de Trajà (inv. núm. 6). Aquest tipus de peces, de principis del II, estan ben representades en els establiments rurals del territori. L'estat de conservació del revers de la peça no permet establir-ne una cronologia més concreta, però l'atribució a Trajà es pot fer clarament a través d'un anvers raonablement ben conservat.

³ Convé recordar que una part de la ceràmica comuna oxidada i reduïda es féu servir en una publicació global sobre aquells materials en aquest territori: Casas et al., 1990.

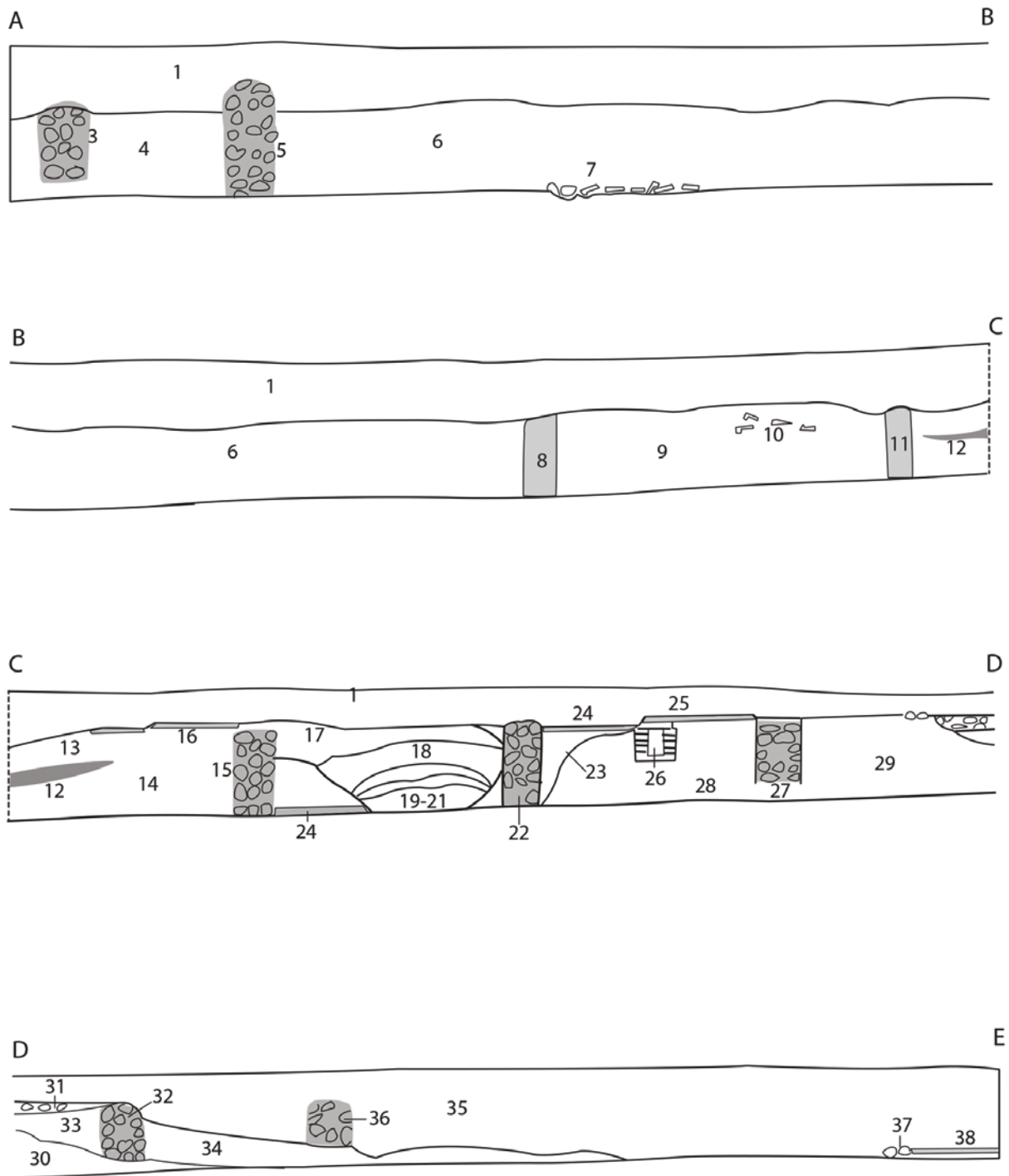
Del segle III, es poden datar un total de tres monedes: dos antoninians (inv. núm. 1-2) i un sesterci de Maximí el Traci (inv. núm. 7). Pel que fa als antoninians, en molt mal estat de conservació, es pot afirmar que no són peces imitatives perquè el seu mòdul de pes es correspon amb aquest tipus de moneda; és per això que pensem que, igual que el sesterci, podrien associar-se a estrats del segle III.

Figura 3. Plànol general del territori entorn de la Quintana. A llevant, la riera Cinyana que ha conservat el nom de l'antiga *mansio Cinniana*.

Tres monedes presenten dates d'emissió del segle IV, un Ae4 (inv. 5) a nom d'Helena, amb una cronologia molt precisa entre els anys 337 i 340; un Ae4 que, si bé no està massa ben conservat, mostra un revers on s'observa una victòria arrossegant un captiu i que es pot datar, *grosso modo*, entre els anys 383 i 403; una moneda un Ae2 a nom d'Honori (inv. 3) també amb una cronologia molt marcada entre el 392 i el 395. El panorama que ofereix aquest reduït grup baix-imperial de peces permet fer patent que l'ocupació o la pervivència de l'espai arribà amb certesa fins a finals del segle IV i, amb molta probabilitat, a principis del segle V.

Fem, ara, l'estudi detallat del material, aplegant-lo en funció de les rases (fins a cinc) de procedència on es trobà, tot assenyalant, quan convingui, per a informació del lector, les peces ja publicades.

Figures 4 i 5. Secció de les rases obertes al jaciment de la Quintana el mes de juliol de 1981. (1) nivell superficial, (3), (5), (15), (22), (27), (32) i (36), murs. (16), (24), (25), (37) i (38), sòls de morter de calç o d'opus signinum. (31) probable sòl de còdols. (18) a (21), conjunt de nivells superposats amb cendres i terres cremades. (23), rasa de fonamentació del mur 22. (26), canalització de *tegulae* i morter de calç. (4), (6) a (14), (17), (28) a (30), (33) a (35), (39) i (40), altres unitats estratigràfiques de les quals només la número (4), (6) i (7) proporcionaren abundant material arqueològic.

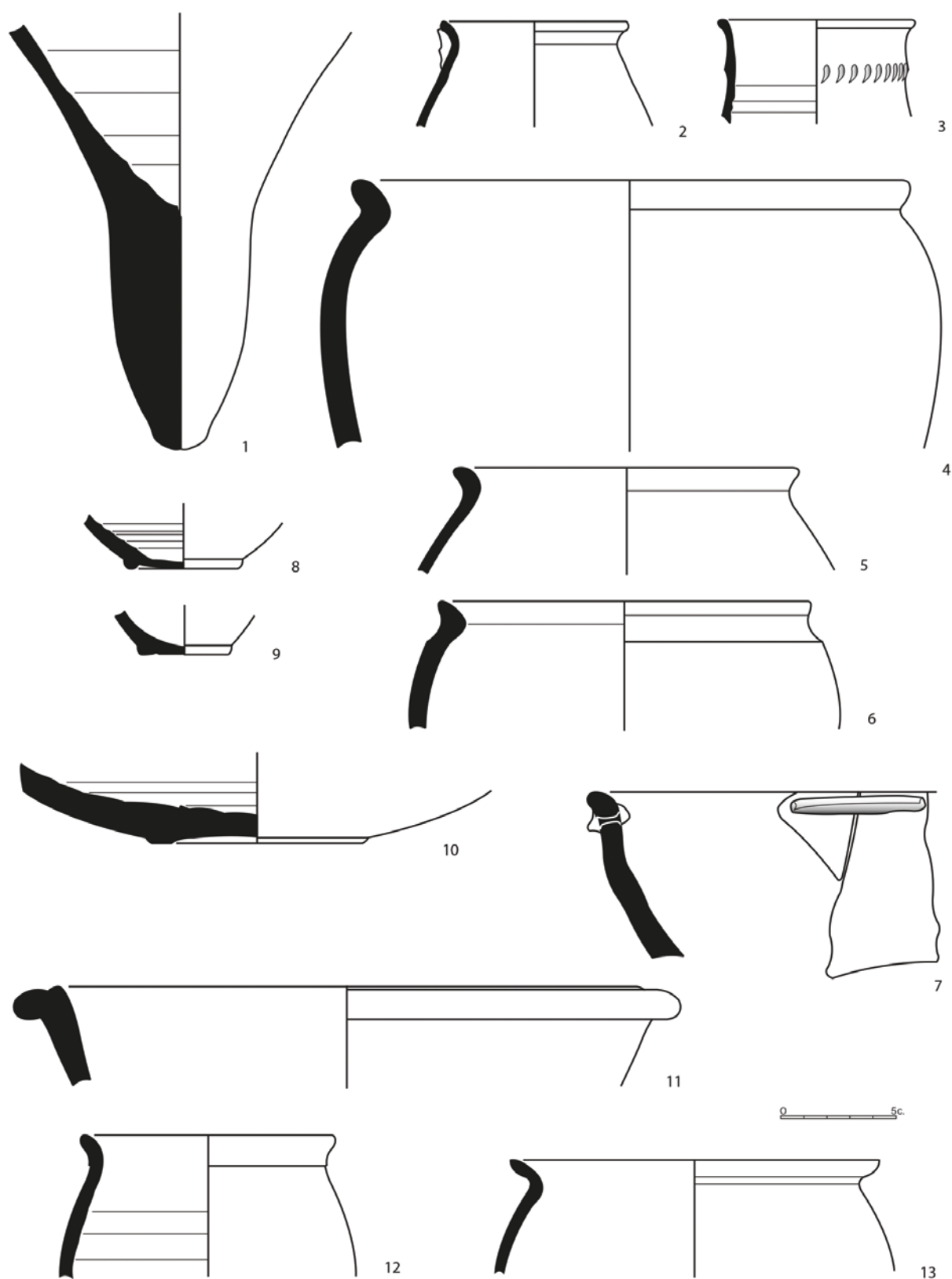

Figura 6. La Quintana. Material ceràmic procedent de la rasa número 1 (1981).

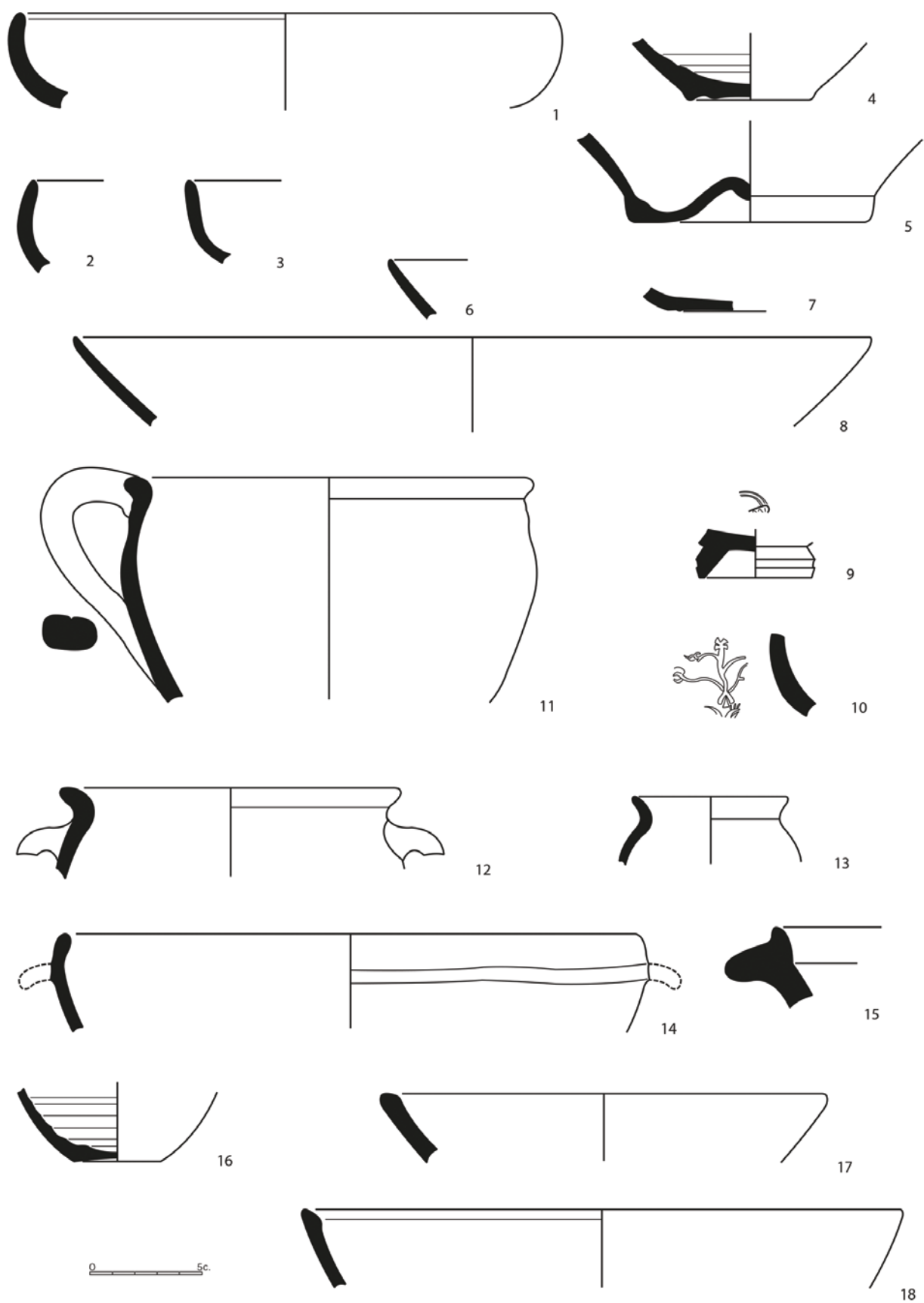

Figura 7. La Quintana. Material ceràmic procedent de la rasa número 2 (1981).

Rasa núm. 1: Pivots d'àmfora (fig. 6,1). Gerra de ceràmica comuna oxidada (fig. 6,2). Got de ceràmica comuna oxidada amb faixa d'incisions decoratives al coll (publicat a Nolla i Casas, 1984, làm. 58,10; Casas et al., 1990, núm. 594) (fig. 6,3). Olles o urnes de ceràmica reduïda de cuina amb bons paral·lels a Vilauba en la segona meitat del segle III (Casas et al., 1990 núm. 726 a 736) (fig. 6,4, 5 i 6). Cassola de ceràmica reduïda de cuina reparada amb grapes de plom (fig. 6,7). Bases de ceràmica comuna oxidada (fig. 6,8, 9 i 10). Morter de llavi engruixit i arrodonit (Casas et al., 1990, núm. 653) (fig. 6,11). Urnes (o olles) de perfil en essa de ceràmica comuna oxidada (fig. 6,12 i 13).

Rasa núm. 2: Cassola de ceràmica de cuina africana de la forma Lamboglia 9 (publicat a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,2) (fig. 7,1). Escudella de *terra sigillata* africana A2, de la forma Hayes 14B (publicat a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,3) (fig. 7,2). Escudella de *terra sigillata* africana A2, forma Hayes 14A (publicat Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,4) (fig. 7,3). Base amb el fons extern remarcant, amb peu només insinuat de ceràmica comuna (publicat a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,3) (fig. 7,4). Base umbilicada de ceràmica comuna oxidada (fig. 7,5). *Terra sigillata* africana C, forma Hayes 50 (publicat a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58) (fig. 7,6). *Terra sigillata* africana C, peu d'un plat de la forma Hayes 50 (fig. 7,7). *Terra sigillata* africana C, vora d'un plat de la forma Hayes 50 (publicat a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,1) (fig. 7,8). *Terra sigillata* sud-gàl·lica (publicat a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,6) (fig. 7,9). Fragment de *terra sigillata* sud-gàl·lica decorada (publicat a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,5) (fig. 7,10). Ceràmica reduïda de cuina (tupí) (fig. 7,11). Ceràmica reduïda de cuina (olla) (fig. 7,12). Ceràmica reduïda de cuina (urna petita) (fig. 7,13). Ceràmica reduïda de cuina. Recipient hemisfèric amb estrany agafador (fig. 7,14). Morter de visera (fig. 7,15). Ceràmica comuna oxidada (base) (fig. 7,16). Plat o cassola de ceràmica comuna oxidada (fig. 7,17). Cassola de ceràmica oxidada comuna (fig. 7,18).

Rasa núm. 3: Escudella de ceràmica comuna oxidada (fig. 8,1). Ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, núm. 535) (fig. 8,2). Ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, núm. 574) (fig. 8,3). Ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, 575) (fig. 8,4). Ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, 546) (fig. 8,5). Ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, núm. 548) (fig. 8,6). Ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, núm. 601) (fig. 8,7). Olles de ceràmica reduïda de cuina (fig. 8,8 a 10). Cassola o plat de ceràmica reduïda de cuina (publicada a Casas et al., 1990, núm. 604) (fig. 8, 11). Escudella de ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, núm. 599) (fig. 8,12). Escudella de ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, núm. 600) (fig. 8,13). Cassola (o plat) de ceràmica comuna oxidada (publicada a Casas et al., 1990, núm. 613) (fig. 8,14). Cassola de ceràmica comuna oxidada (fig. 8,15). Gerreta amb una nansa de ceràmica comuna oxidada (fig. 8,16).

Rasa núm. 4: Morter de visera (publicat a Casas et al., 1990, núm. 650) (fig. 9,1). Morter de visera (publicat a Casas et al., 1990, núm. 649) (fig. 9,2). Morter de visera (publicat a Casas et al., 1990, núm. 648) (fig. 9,3). Base d'un morter (fig. 9,4). Gibrell de llavi molt remarcant (fig. 9,5). Gibrell de llavi molt remarcant (fig. 9,6). Gibrella de ceràmica oxidada comuna (publicada a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,8; Casas et al., 1990, núm. 638) (fig. 9,7).

Rasa núm. 5: Gibrell de ceràmica comuna oxidada (publicat a Casas et al., 1990, núm. 641) (fig. 10,1). Cassola de ceràmica comuna oxidada (publicada a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,9) (fig. 10,2). Tapadora (publicada a Nolla i Casas, 1984, 171, làm. 58,7; Casas et al., 1990, núm. 616) (fig. 10,3). Tapadores (fig. 10,4 i 5).

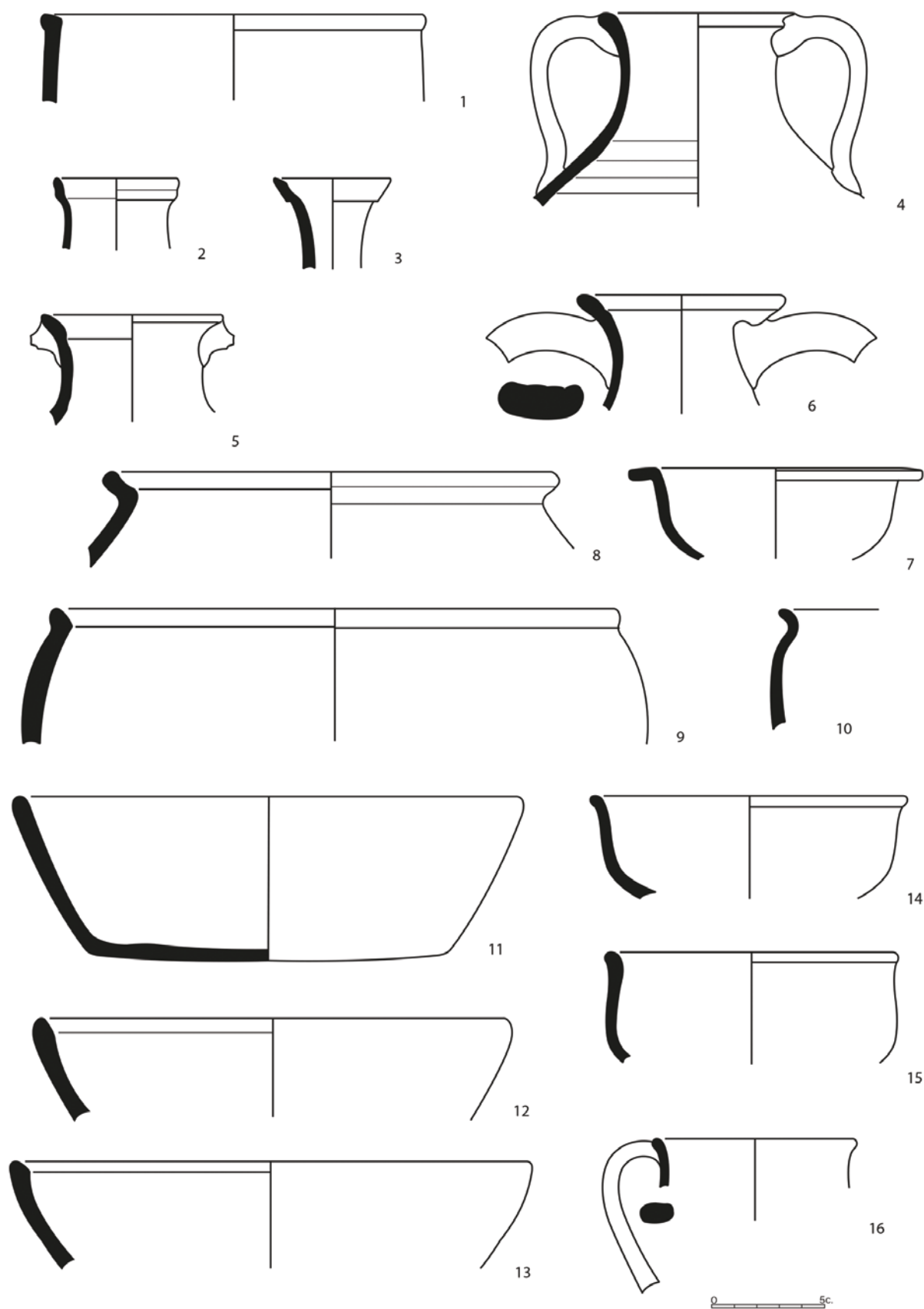

Figura 8. La Quintana. Material ceràmic procedent de la rasa número 3 (1981).

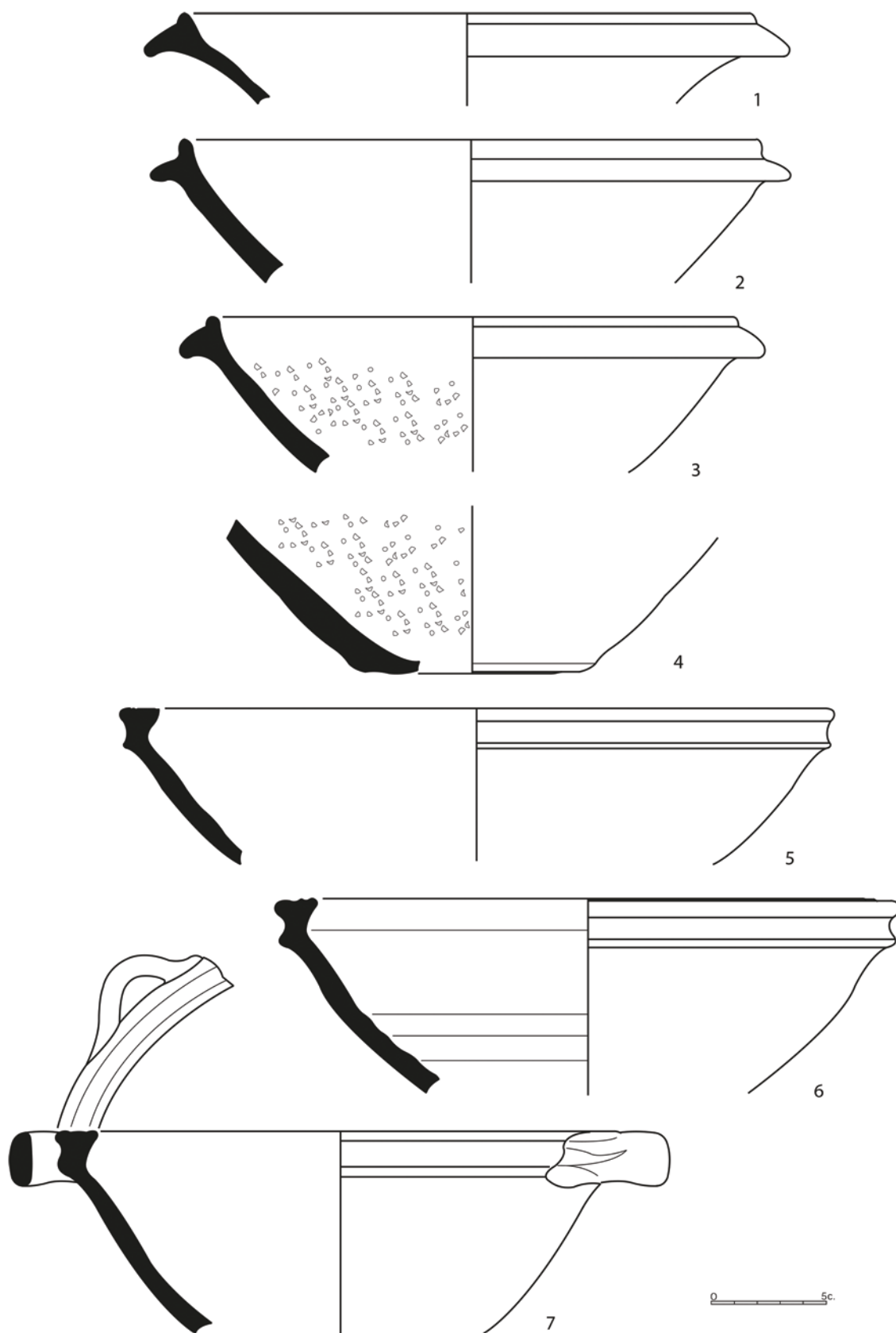

Figura 9. La Quintana. Material ceràmic procedent de la rasa número 4 (1981).

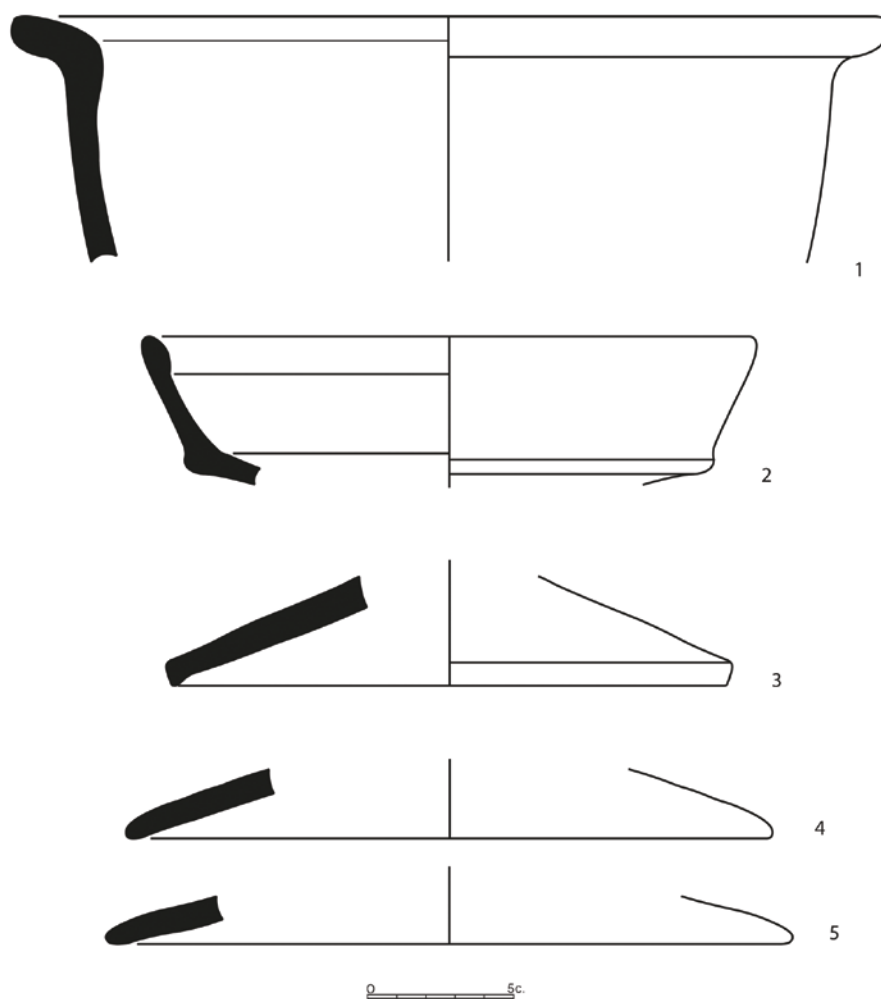

Figura 10. La Quintana. Material ceràmic procedent de la rasa número 5 (1981).

SEGONA CAMPANYA DE 1982

DESCOBRIMENT I EXPLORACIÓ DEL CONJUNT TERMAL

Aquell any, el Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques de la diputació gironina (des d'ara STIA) efectuà una intervenció preventiva en la proximitat del solar afectat per les rases de 1981 on era segura l'existència de vestigis de l'establiment rural romà. La direcció tècnica dels treballs anà a càrrec de F. J. Nieto i de J. Casas. Els resultats, notabilíssims, serviren per recuperar en bon estat uns banys que haurien estat objecte de reformes i modificacions diverses vegades. Nogensmenys, l'absència de material arqueològic significatiu impossibilità de proposar una cronologia precisa d'aquelles estructures i de la seva evolució. Sorprenentment, els resultats d'aquella intervenció no es publicaren fins molt més endavant i no pas per part dels seus excavadors (fig. 11 a 13). Fem-ne un breu resum a partir de l'estudi de L. Palahí i D, Vivó (1996, 105-115, especialment 110-113, fig. 6 a 8). Ocupava una superfície entorn d'uns 90 m². Inicialment, els banys dibuixaven una planta en línia, modificada. La primera estança, a llevant, era una sala polivalent prou gran a la qual s'adossava, a nord, una gran *natatio*, un bany fred. Des d'aquesta cambra s'accedia a un *caldarium* dotat d'un *alveus* que ocupava tot el costat occidental i, més enllà, el *praefurnium* (fig. 14). La segona fase comportà reformes significatives en afegir-se una nova filada d'estances a migdia de les velles cambres, tot definint una circulació més complexa. S'accedia per una sala polivalent (i també frigidari), que romaní sense canvis i, a partir d'aquí, podien triar dos camins paral·lels: cap a ponent s'entrava en una sala tèbia (que substituï l'antic *caldarium*) o cap a migdia, on hi havia un altre *tepidarium* (?). Des d'aquells *tepidaria*, es passava al nou *caldarium* que tenia un *alveus* ocupant l'espai més occidental i, més enllà, la cambra del forn (fig. 14). La darrera etapa simplificava i feia més raonable el *balneum*: l'antic *tepidari* de l'angle sud-est de l'edifici esdevingué el vestidor; aquí, a migdia, se situava l'entrada al conjunt des d'on, pel nord, passaves a la sala freda amb la seva *natatio* (antiga sala polivalent) o, per la porta occidental, al *caldarium* que no canvià de posició en relació amb l'etapa anterior. Des del *frigidarium*, cap a l'oest, podies entrar al *tepidarium* i, d'allí, al *caldarium* (fig. 14 a 18).

No tenim notícies directes sobre el moment de construcció, ni de la cronologia de les diverses fases ni del moment en què deixaren de servir. Tanmateix, la situació topogràfica dels banys en relació amb allò que coneixem de la Quintana, fa l'efecte de ser un afegit a un edifici que ja existia, un fet força usual en molts conjunts d'aquesta mena en aquest territori que solem datar a partir de la segona meitat, preferentment avançada, del segle II (Vivó et al., 2006, 131-154). Alguns afegits que hem detectat a través d'aquest estudi (*infra*), fan pensar en una continuïtat d'ús durant l'etapa baix-imperial.

Sobre aquesta intervenció tenim molt poques dades, recollides a correccuita en la memòria preceptiva de 1983 (Heras, 1983, apèndix I), deixant de banda la planta general dels banys i una excel·lent col·lecció fotogràfica (diapositives i blanc i negre). No hem trobat, en canvi, ni els llistats de les unitats estratigràfiques ni els inventaris preceptius.

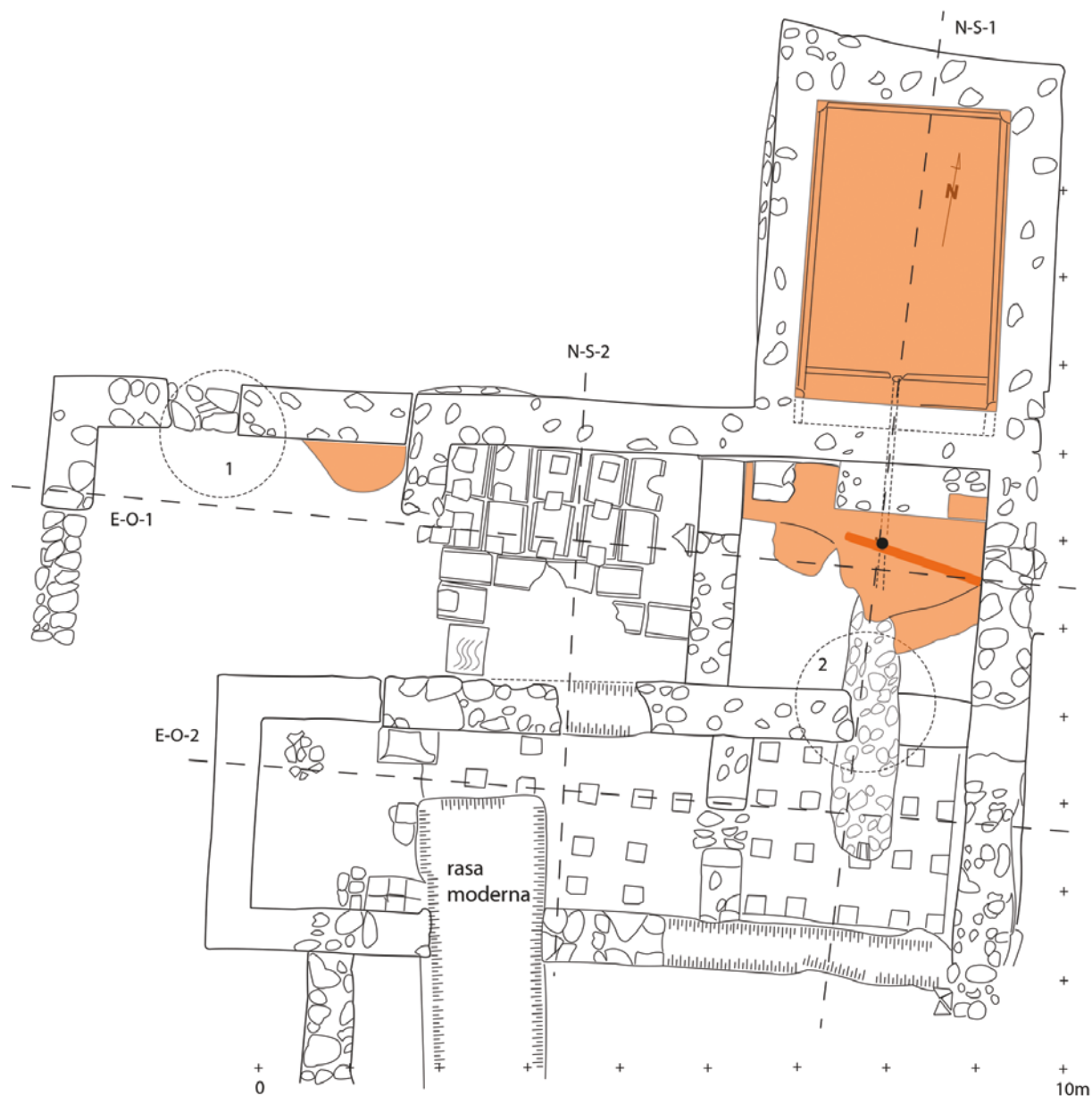

Figura 11. La Quintana. Planta general *balneum*. S'assenyalen els espais amb sòls d'*opus signinum* i la presència de dues sitges baix-republicanes preexistents.

ELS MATERIALS ATRIBUÏBLES A LA CAMPANYA DE 1982

De cap d'aquests nivells que analitzem a continuació en podem fixar la situació precisa, només la localització global en relació amb l'establiment termal i espais immediats (uns 200 m²) (fig. 11 a 13).

E-20 (1982)⁴

En aquest nivell explorat el 1982 es va recuperar un got de *terra sigillata* sud-gàl·lica de la forma Drag. 24-25 (fig. 19,1), *terra sigillata* africana A2, amb les formes Hayes 3C (fig. 19,2), Hayes 6C (fig. 19,3) i Hayes 31 (fig. 19,4) i *terra sigillata* africana C (forma Hayes 50) (fig. 19,5), entre les ceràmiques fines d'importació. Pel que fa a la ceràmica de cuina africana destacaríem unes quantes cassoles de la forma Lamboglia 9 (fig. 19,6 i 7) i forma Lamboglia 10B (fig. 19, 8), amb bandes envernissades sobre la paret externa, alguns plats-tapadora de la forma Ostia I, 261 (el darrer, amb vora exterior patinada amb una banda negra) (fig. 19,9 i 10). Destaquem una llàntia de disc sencera, de la forma D X 4 (o Deneauve VII/VIII) (Casas i Soler, 2006, 40-41) (fig. 19,11). Pel que fa a la ceràmica comuna oxidada assenyalem uns gibrells (fig. 19,12) (referència ICT 229) i 19,13 (ICT 299)), ben coneguts en contextos de segle III (Casas et al. 1990, núm. 636, 637, 638), un morter amb abocador (referència ICT-320-4) (fig. 19,14) amb bons paral·lels a partir de mitjan segle II (Casas et al., 1990, núm. 475 i 655) i un morter de visera (referència ICT-320-4) (Casas et al. 1990, núm. 643 i 675) (fig. 19,15). Pel que fa a les àmfores es recuperà una vora de Dressel 20 (fig. 19,16) i una nansa molt probablement d'una àmfora Dressel 2-4 del país (fig. 19,17), dues olles de ceràmica de cuina reduïda, sense coll (fig. 19,18 i 19) amb paral·lels en la segona meitat del segle III (Casas et al., 1990, núm. 724, núm. 731 i 732). L'olla de ceràmica de cuina reduïda amb decoració exterior subtilment pentinada (fig. 19,20). podria ser una intrusió descontextualitzada. Tant per la forma, acabats i decoració ens remet a contextos de la segona meitat del segle VIII endavant (Casas et al., 2017, 545-562).

Deixant de banda aquesta peça, dubtosa, el nivell se situaria clarament en la segona meitat del segle III.

E-29

Una única peça: olla gran de ceràmica de cuina reduïda, sense coll i llavi arrodonit, destacat per dins i per fora. Podria tenir una cronologia avançada (fig. 20).

E-37

Dos fragments de llàntia de disc amb el *margo* decorat de fulles, forma D X 4 (o Deneauve VII/VIII) (fig. 21,1 i 2).

Dins del segle III.

E-39

Una vora de *terra sigillata* clara *lucente*, de la forma Lamboglia 1/3 (fig. 22,1) i un fragment de morter de visera amb múltiples paral·lels (en aquest mateix jaciment a la rasa núm. 4 (fig. 9,1 a 4) (*supra*); a Roca Pelada (Empúries) fins i tot en contextos del segle VI (Casas et al., 2017, fig. 2,33) (fig. 22,2).

4 Reproduïm, fil per randa, les indicacions marcades en cada una de les caixes.

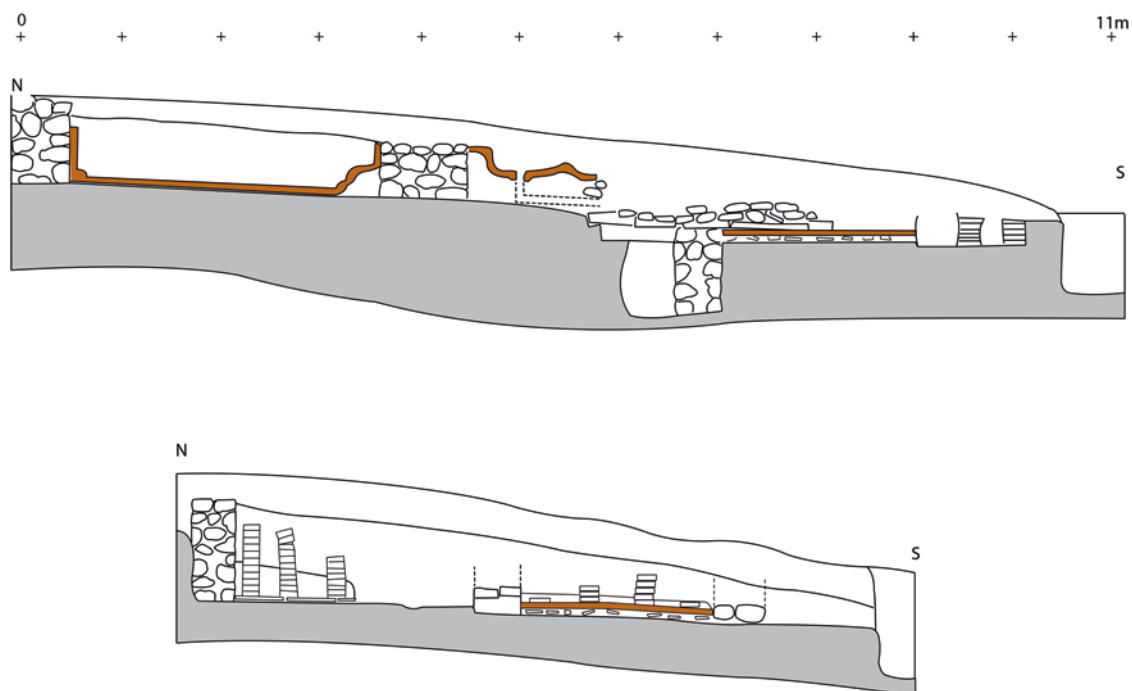

Figura 12. La Quintana. Seccions nord-sud del *balneum* en finalitzar l'excavació (1982).

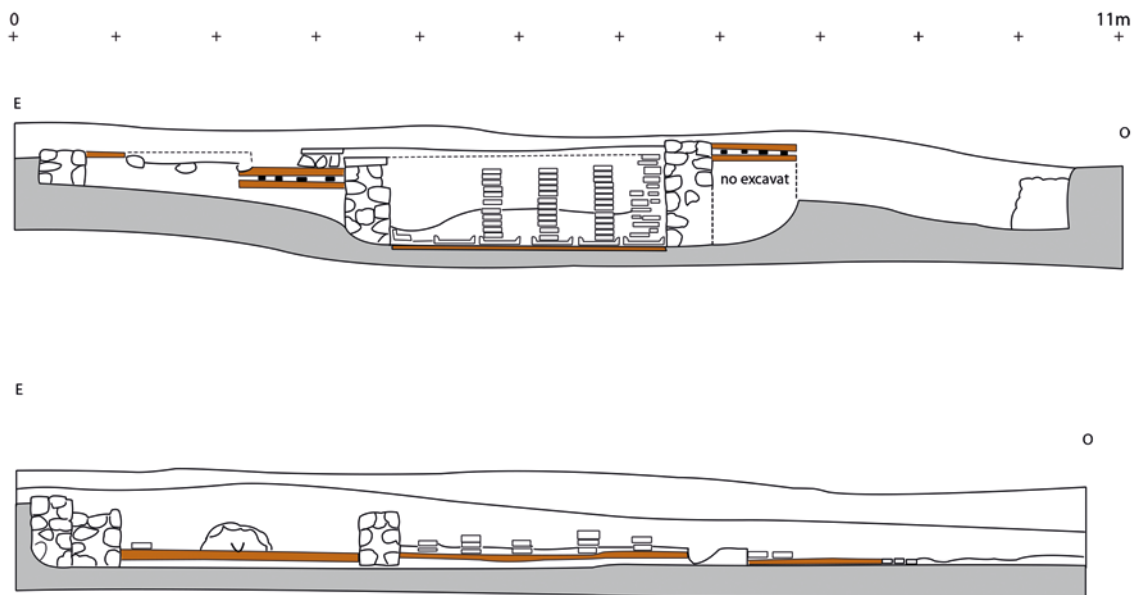

Figura 13. La Quintana. Seccions est-oest del *balneum* en finalitzar l'excavació (1982).

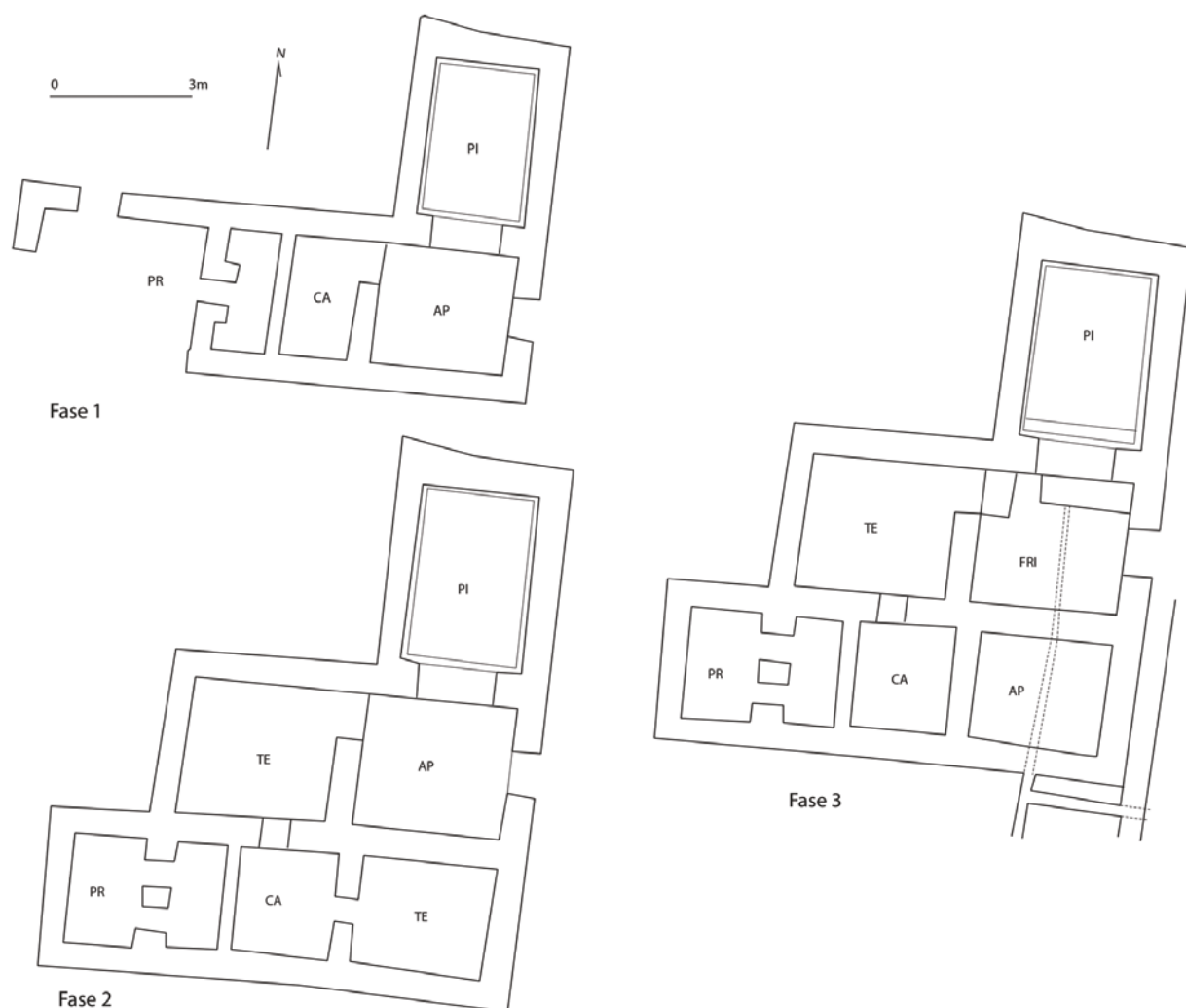

Figura 14. La Quintana. Les tres fases consecutives del *balneum* (PR = *praefurnium*; CA = *caldarium*; AP = *apoditerium*; PI = *piscina*; TE = *tepidarium*; FRI = *frigidarium*).

Figura 15. La Quintana. Vista del *balneum* des del nord durant el procés d'excavació (1982).

Figura 16. La Quintana. Vista del *balneum* des de migdia durant el procés d'excavació (1982).

Figura 17. La Quintana. Detall de la piscina freda del conjunt termal (1982).

Figura 18. La Quintana. Detall de les *suspensurae* del *caldarium* disposades damunt de *tegulae* (1982).

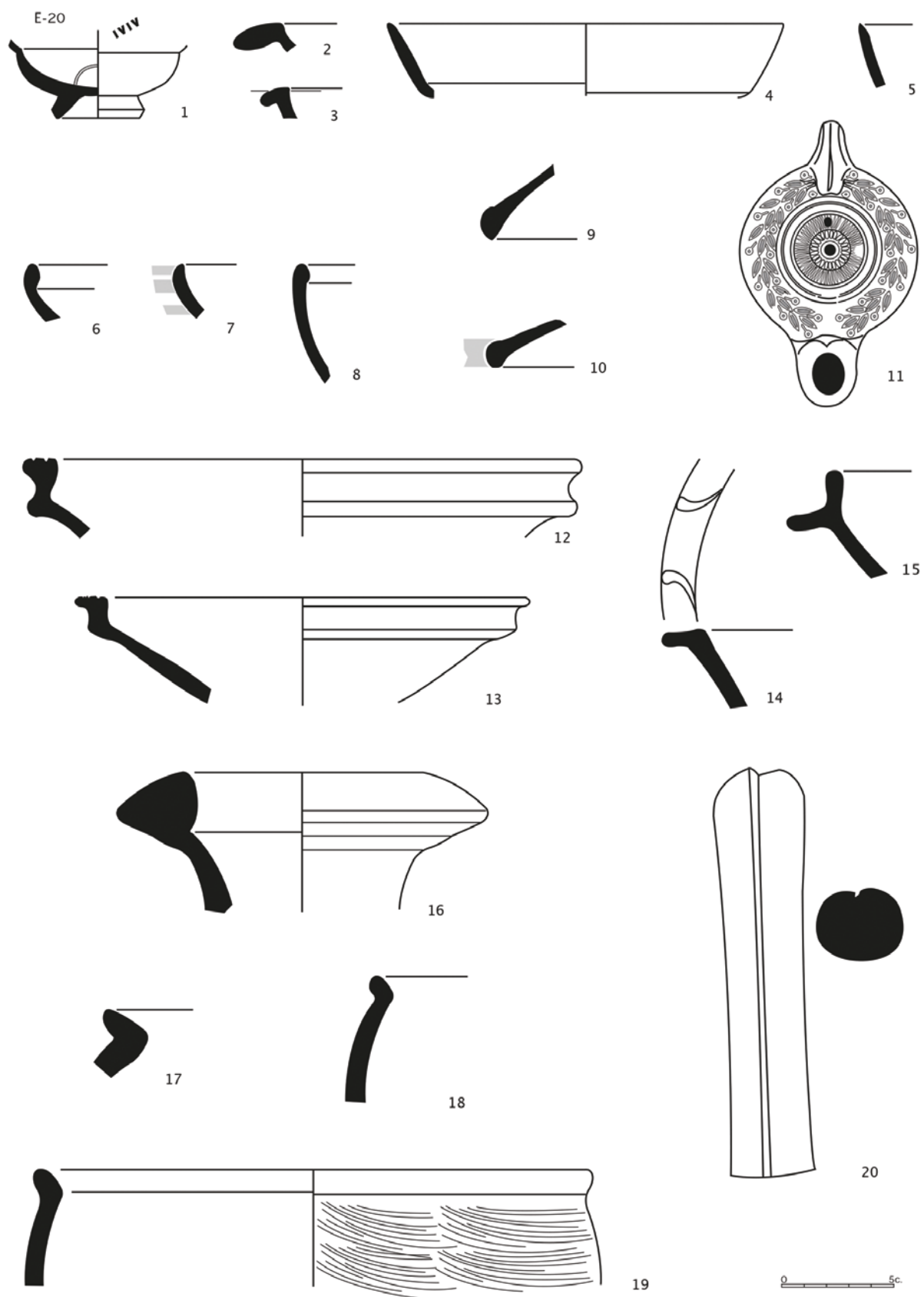

Figura 19. La Quintana. Material ceràmic procedent de la UE20 (1982).

Figura 20. La Quintana.
Material ceràmic procedent de la
UE29 (1982).

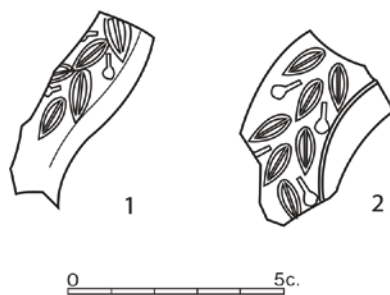

Figura 21. La Quintana.
Fragments de llàntia procedents de
la UE37 (1982).

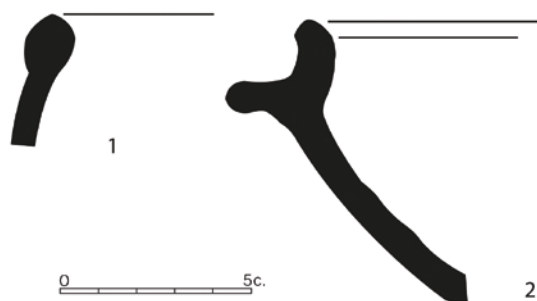

Figura 22. La Quintana. Material ceràmic procedent de la UE39 (1982).

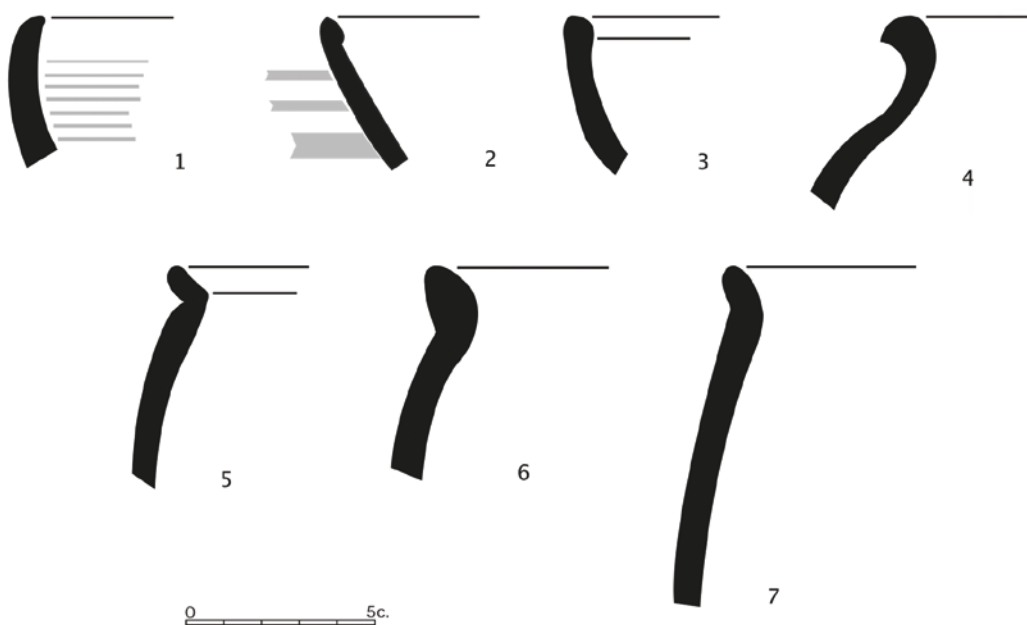

Figura 23. La Quintana. Material ceràmic procedent de la UE47 (1982).

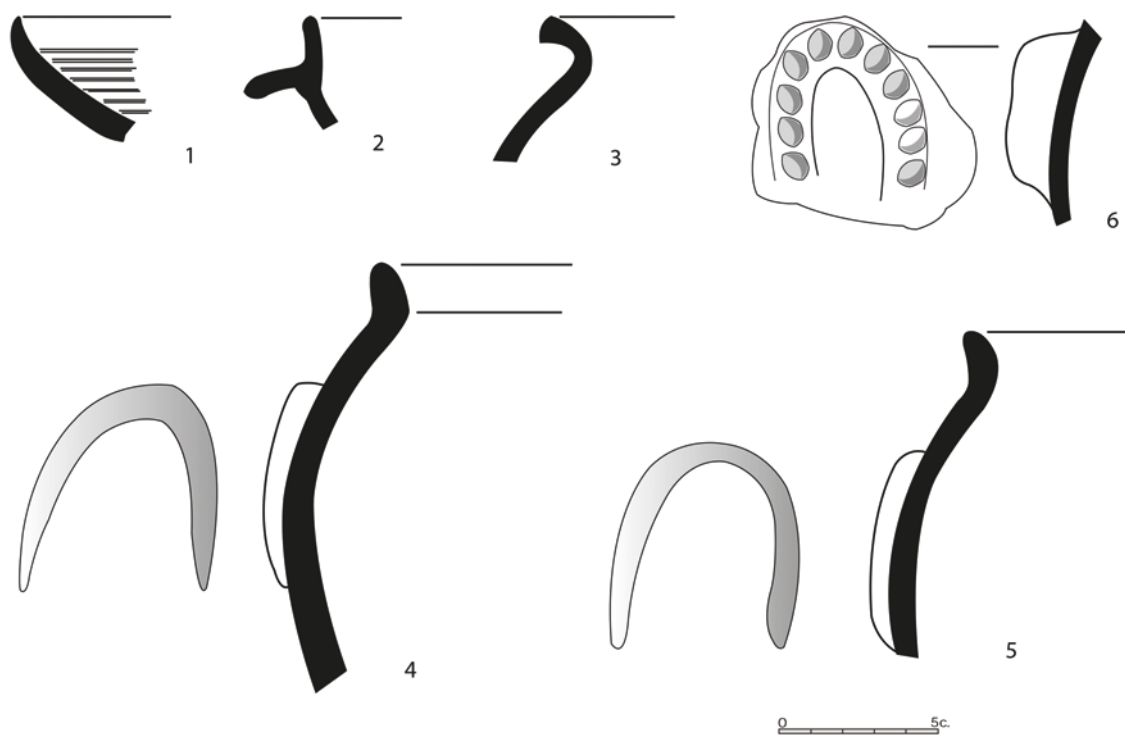

Figura 24. La Quintana. Material ceràmic procedent de la UE48 (1982).

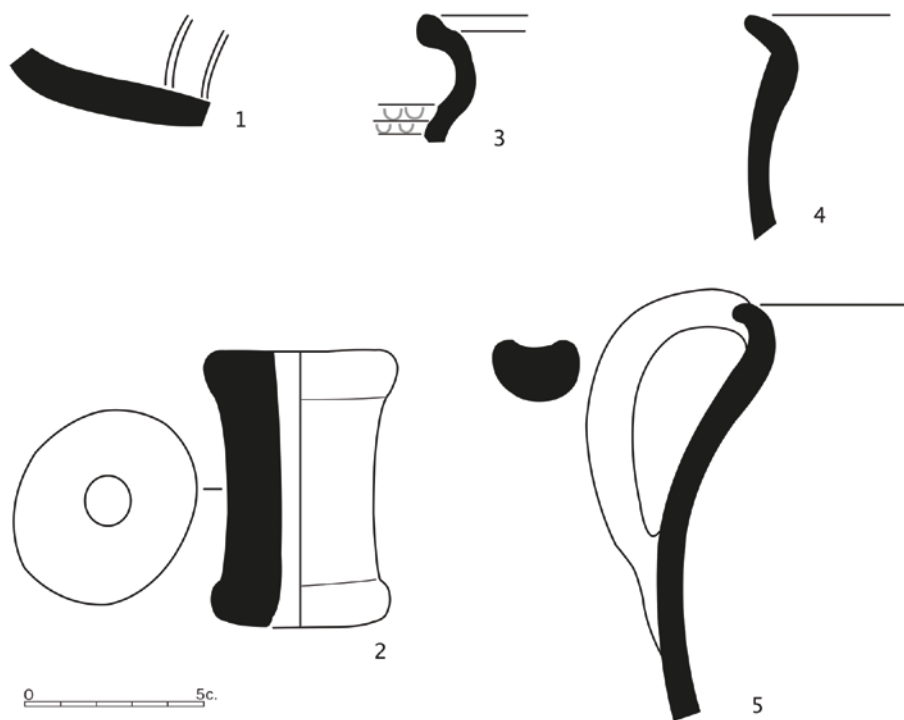

Figura 25. La Quintana. Material ceràmic procedent de la UE52 (1982).

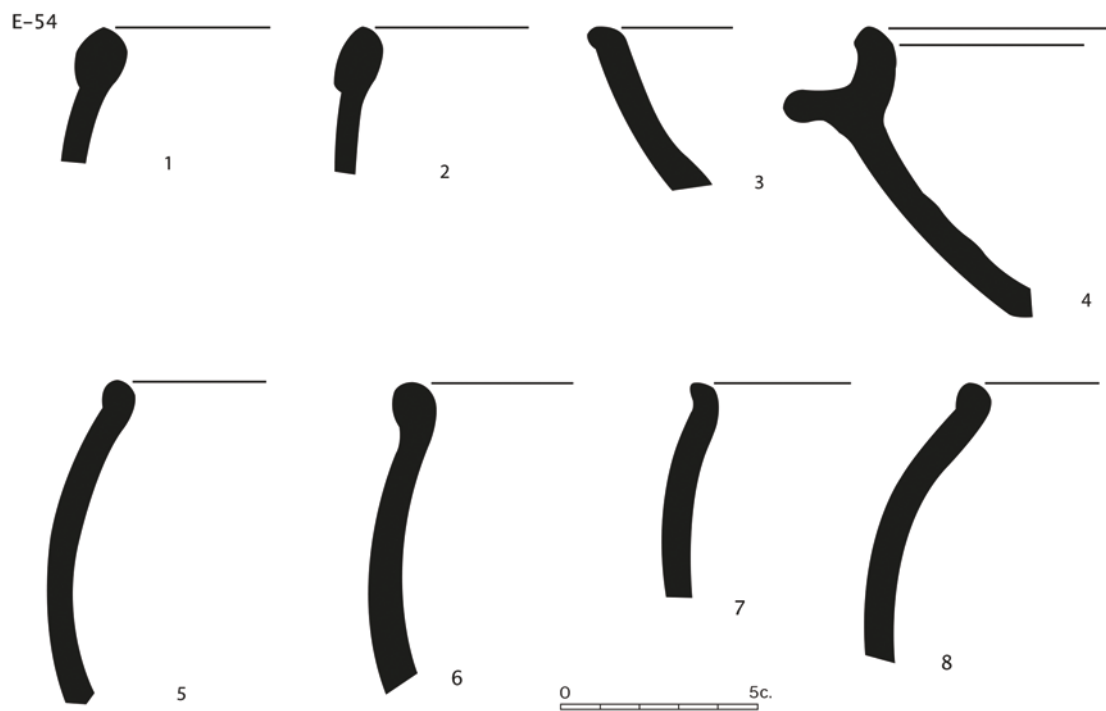

Figura 26. La Quintana. Material ceràmic procedent de la UE54 (1982).

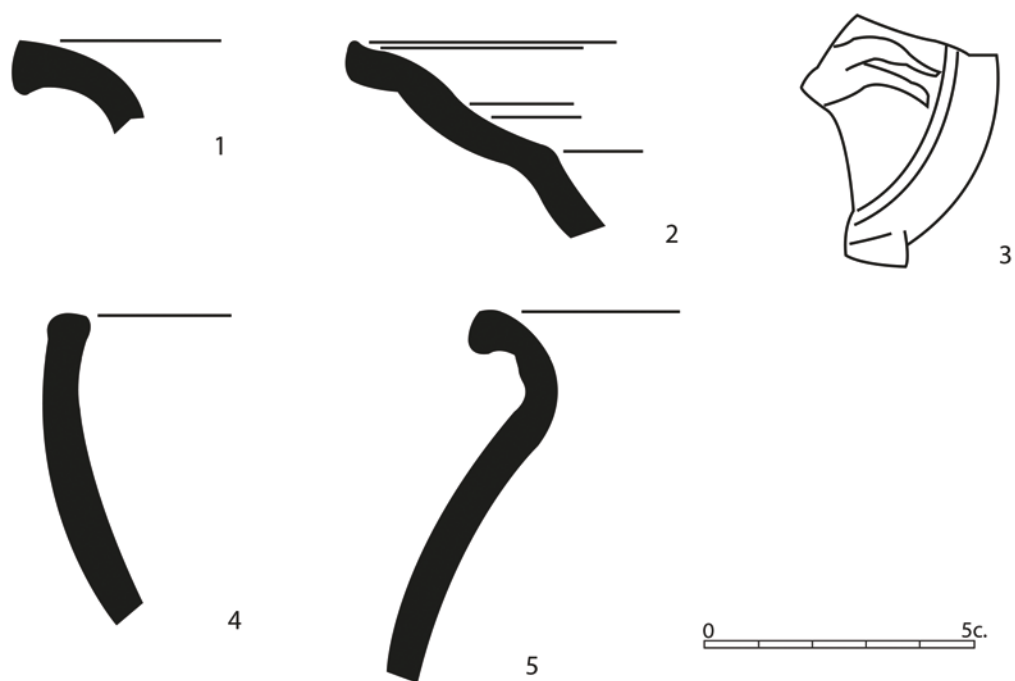

Figura 27. La Quintana. Material ceràmic de localització imprecisa 81-82 (?) (1982).

Massa poc material per treure'n conclusions cronològiques sòlides. Tanmateix, proposaríem una cronologia dins del segle iv.

E-47

Ceràmica de cuina africana, forma Lamboglia 9 (amb bandes fines envernissades interiors) (fig. 23,1) i Lamboglia 10A (amb bandes envernissades exteriors) (fig. 23,2), una escudella de ceràmica comuna oxidada (fig. 23,3) i diverses olles de ceràmica reduïda de cuina amb perfils diversos (fig. 23,4 a 7).

E-48

Terra sigillata africana D, forma Hayes 109 (fig. 24,1), morter de visera (Casas et al., 2017, fig. 2,33 de Roca Pelada) (fig.24,2), olla de ceràmica de cuina (Casas et al., 2017, fig. 3,15 (Roca Pelada) (fig.24,3) i olles de ceràmica reduïda de cuina amb nanses de ferradura aplicades (en una ocasió (fig. 24,4), decorada amb ditades) (Casas et al., 2017, fig. 3,13 (Vilauba) (fig. 24,5 i 6).

El moment final d'aquest nivell s'hauria de situar amb seguretat dins del segle vii (Casas et al., 2017, 554-556, fig. 3).

E-52 (1982)

Fragment de base d'un gran plat de DSP reduïda de la forma Rigoir 1 (fig. 25,1). Olla de ceràmica comuna oxidada amb llavi ben definit per dins i per fora, amb encaix per col·locar-hi adequadament una tapadora, i coll molt curt. A la carena, doble decoració d'una doble faixa superposada d'òvuls impresos (U) (fig. 25,3). Olla de perfil en essa, sense coll, de ceràmica de cuina reduïda (fig. 25,4). Olla semblant, amb dues nanses contraposades (fig. 25,5). Tub ceràmic (fig. 25,2).

De cronologia avançada, segles v i vi (Casas et al., 2017, 552-554, fig. 2). Els *tubuli* eren abundants en aquestes excavacions efectuades al costat mateix de l'imponent conjunt termal, una troballa habitual i fàcil d'explicar.

E-54

Dues vores de *terra sigillata* clara *lucente*, forma Lamboglia 1/3 (fig. 26,1 i 2), una cassola o plat de ceràmica comuna oxidada (fig. 26,3), un morter amb visera amb paral·lels al segle vi, a Vilauba (Casas et al., 2017, fig. 2,13) (fig. 26,4) i diverses olles de perfil en essa, sense coll, de ceràmica reduïda de cuina (fig. 26,5 a 8) que defensen, sense poder ser més precisos unes cronologies baix-imperials i, potser, encara, un xic més tardanes.

1981-1982

Any i lloc imprecís. Tot fa pensar en la campanya de 1982. *Terra sigillata* africana D, formes Hayes 67 (fig. 27,1 i 2), llàntia de disc amb decoració, forma D IX 3.2 (o 3.3) (fig. 27,3), ceràmica comuna oxidada, escudella amb llavi només insinuat (fig. 27,4) i ceràmica reduïda de cuina, olla (o urna) de perfil en essa, amb coll curt i llavi triangular ben marcat, amb paral·lel dins del segle vi a Empúries (Casas et al., 2017, fig. 2.18) (fig. 27,5).

TERCERA I QUARTA CAMPANYA (1983 I 1984)

INTRODUCCIÓ

L'interès indubtable del jaciment atragué l'atenció d'uns joves arqueòlegs que es mobilitzaren per poder-hi efectuar excavacions programades i durant els estius de 1983 i 1984 es treballà al subsol del *balneum* i en l'entorn immediat amb recuperació d'estructures i la identificació d'una fase baix-republicana d'una considerable potència i d'un gran interès que ha propiciat diverses publicacions. Dirigiren les campanyes primerament A. Heras i, de seguida, també, A. Roure, P. Castanyer i J. Tremoleda.

La campanya de 1983 se centrà entorn del conjunt termal cap a llevant on es definiren diversos àmbits (habitacions VIII, IX i X) amb la descoberta de murs molt superficials de pedra seca obrats amb rierencs, notablement arranats. I, també, s'exploraren algunes sitges amb interessantíssim material baix-republicà (fig. 28).

La intervenció de 1984, tot continuant l'excavació d'alguna gran sitja (concretament, la núm. 91, descoberta l'any anterior), obrí un nou sondeig a una certa distància —uns 20 metres— d'aquelles troballes preliminars, vers el sud-est, l'anomenat sector B, que posà de manifest l'existència d'una àrea residencial d'una certa entitat i prou ben conservat. En la petita nota publicada sobre aquestes intervencions s'assenyalaven nivells d'abandonament amb presència de *terra sigillata* africana D (Tremoleda i Castanyer, 1993, 145) (fig. 11, 12 i 13).

El contingut d'aquelles sitges propicià la publicació d'un interessant treball on, tot analitzant-ne el material, es posaven en relació amb altres sitjars d'aquella mateixa cronologia a la mateixa àrea geogràfica (Castanyer, Roure i Tremoleda, 1987, 187-194).

SECTOR A, HABITACIONS VIII, IX I X. LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

La campanya de 1983 va ser, en realitat, una continuació natural de l'excavació de l'any anterior centrada, quasi exclusivament, en el notable *balneum*. Hom decidí explorar tot el costat oriental d'aquell conjunt que semblava oferir més possibilitats que la part occidental, on els indicis feien pensar en una àrea fora vil·la o de patis o esplanades poc vertebrats.

A partir de la documentació recollida a la memòria d'excavació, intentarem fer una reconstrucció dels resultats obtinguts durant aquells treballs i, anant un xic més enllà, un intent interpretatiu dels

resultats fins allí on sigui possible. Comptem amb les fitxes d'excavació (no pas totes), els inventaris generals, plantes i fotografies que acompanyaran, fins on sigui possible, la nostra enquesta.

L'espai (sector A), inicialment unitari, ben aviat fou compartimentat, a partir de l'aparició d'uns murs, en tres sectors anomenats, potser amb certa imprecisió, habitacions (VIII, IX i X) (fig. 11, 28 i 29). En efecte, eren espais que van acabar definint els murs orientals de l'edifici termal i altres, de molt més tardans, que s'anaren descobrint. HVIII ocupava una àmplia franja al nord del mur UE69 en paral·lel a la *natatio* del *balneum* d'uns 40 m², amb els murs UE56 i UE58 com a límit oriental. HIX corresponia al costat est de la falsa habitació VIII i HX, allò que quedava a migdia del mur UE69 i a llevant de l'edifici termal (fig. 28 i 29). Convé recordar que aquesta separació d'espais s'aplicà després d'excavar el nivell superficial que en alguns punts tenia una notable potència, entorn dels 0,60 m.

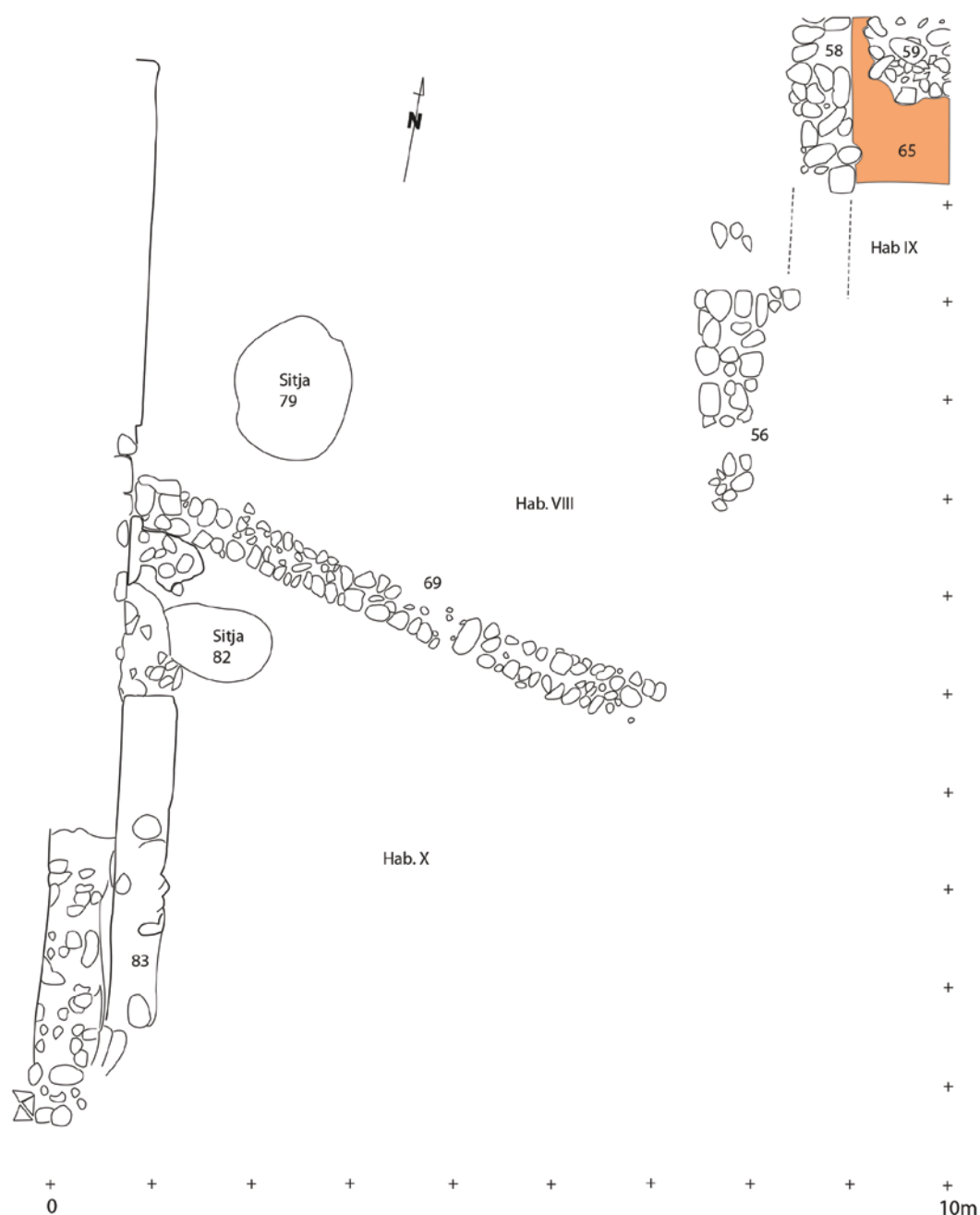

Figura 28. La Quintana. Planta del sector A, amb les «suposades habitacions» HVIII, HIX i HX (1983).

Els nivells i els murs identificats a HVIII foren els següents:

UE55

Terra negrosa i tova amb vestigis revestiment, calç i argamassa. Passa per sota de UE56. Seria igual a UE63.

Material: Llàntia de disc amb decoració de fulles al margo, forma D X 4 (Deneauve VII/VIII) amb el número d'inventari 2CT-55-85 (fig. 30, esquerra). Amb *terra sigillata* sud-gàl·lica (formes Drag. 24/25 i 27), ceràmica africana de cuina (amb formes Hayes 182, 196 i 197), *terra sigillata* clara *lucente*, *terra sigillata* africana D (forma Hayes 58), ceràmica de parets fines, vernís negre, llànties, morter, ceràmica comuna oxidada i reduïda, ceràmica de cuina, *tubuli*, àmfora, vidre, ferro, plom, una fíbula de bronze, ceràmica vidrada moderna, una moneda moderna (mitjan segle xx) de 50 cèntims, restes òssies i malacològiques.

Figura 29. La Quintana. Sector A des de H10 i al fons, més enllà del mur UE69, HVIII. A l'esquerra, el *balneum* i les sitges UE82, en primer terme, i UE79 més enllà del mur UE69 (1984).

UE56

Mur de rierencs en sec. Cobert pel superficial. Constituïa la frontera que feia de límit amb HIX.

UE57

Nivell de pedretes i terra molt pigmentada de molts colors, al nord. S'interpreta com a rasa de robatori del mur UE56.

UE58

Mur en sec de rierencs —de fet, amb fang per lligar les pedres—, amb dues úniques filades conservades. Cobert superficial. UE102 en seria l'enderroc. Constituïa el límit amb HIX.

UE59 (= UE60)

Terra marró amb argamassa i calç. Tallat per UE56.

UE73

Terra vermellova amb carbons. Té a veure amb la sitja UE79.

UE74

Terra marró sota nivell d'enderroc. Sobre mur 69.

UE76

Cendres i carbons a tocar la piscina.

UE78

Igual a UE73.

UE79

Sitja.

UE81

Argila natural on es tallà la sitja.

UE102

Enderroc mur 58. Sota superficial.

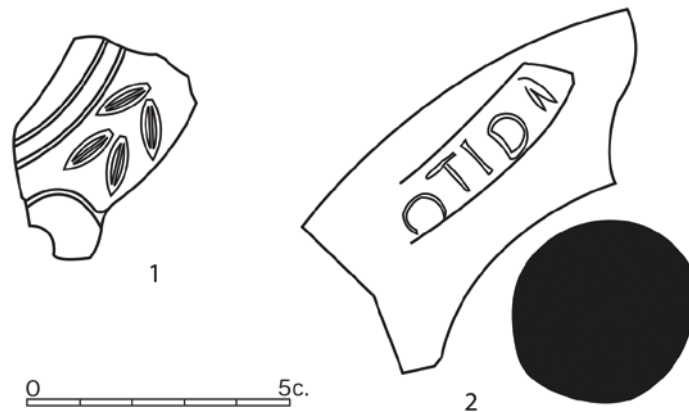

Figura 30. La Quintana. Material ceràmics procedents de la UE55 (1983).

Entre HVIII i H IX s'identificaren aquests estrats:

UE61

Terra marró amb argamassa i calç. Enderroc del suposat dipòsit que ocupava aquest sector.

Material: ampolla de ceràmica comuna oxidada de llavi desenvolupat, ben definit, d'on arranquen les nanses, robustes que moren a l'espatlla (Casas et al., 1990, 581, 698, 699) (fig. 31,1), olles de ceràmica reduïda de cuina (fig. 31,2 i 3), cassoles de base plana i peu marcat de ceràmica reduïda de cuina (fig. 31,4 i 5) i una cassola o escudella amb carena alta i llavi ben definit (fig. 31,6), amb paral·lels en la UE29 de l'habitació G-VIII de l'Edifici A de la ciutadella de Roses, farciment d'un dipòsit de salaons amb cronologia preferent de mitjans/finals del segle VI o, fins i tot, un xic més enllà. Amb ceràmica de vernís negre, *terra sigillata* sud-gal·lica, *terra sigillata* africana A (forma Hayes 3), *terra sigillata* africana D (forma Hayes 58), DSP ataronjada, ceràmica africana de cuina (forma Hayes 182 i 196), ceràmica de parets fines, ceràmica grisa emporitana, ceràmica ibèrica pintada i una moneda de coure encunyada l'any 1611.

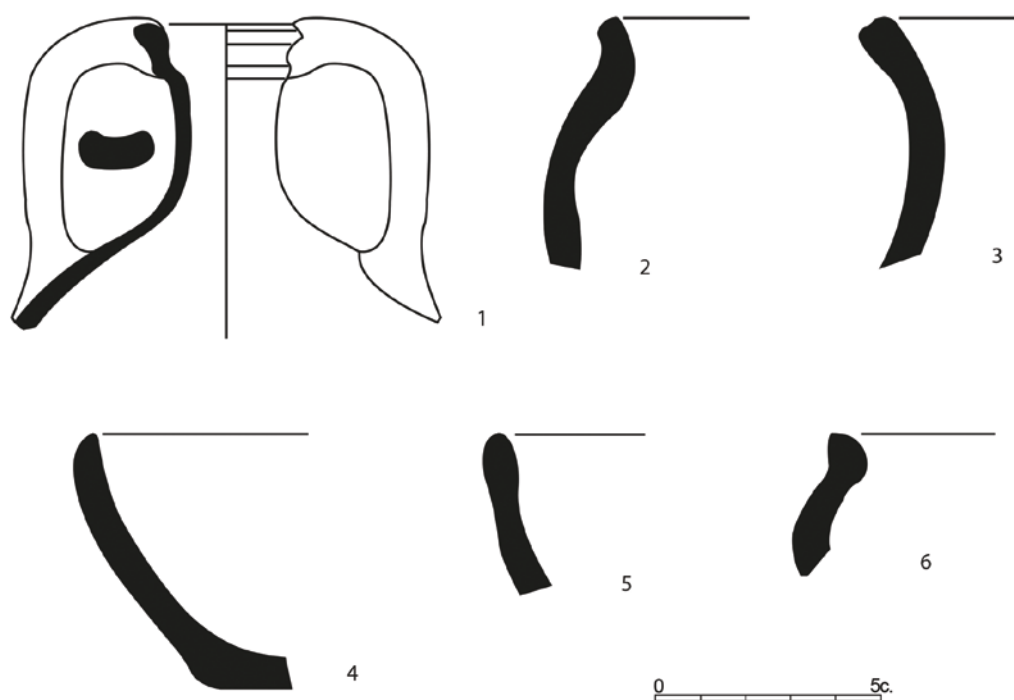

Figura 31. La Quintana. Materials ceràmics procedents de la UE61 (1983).

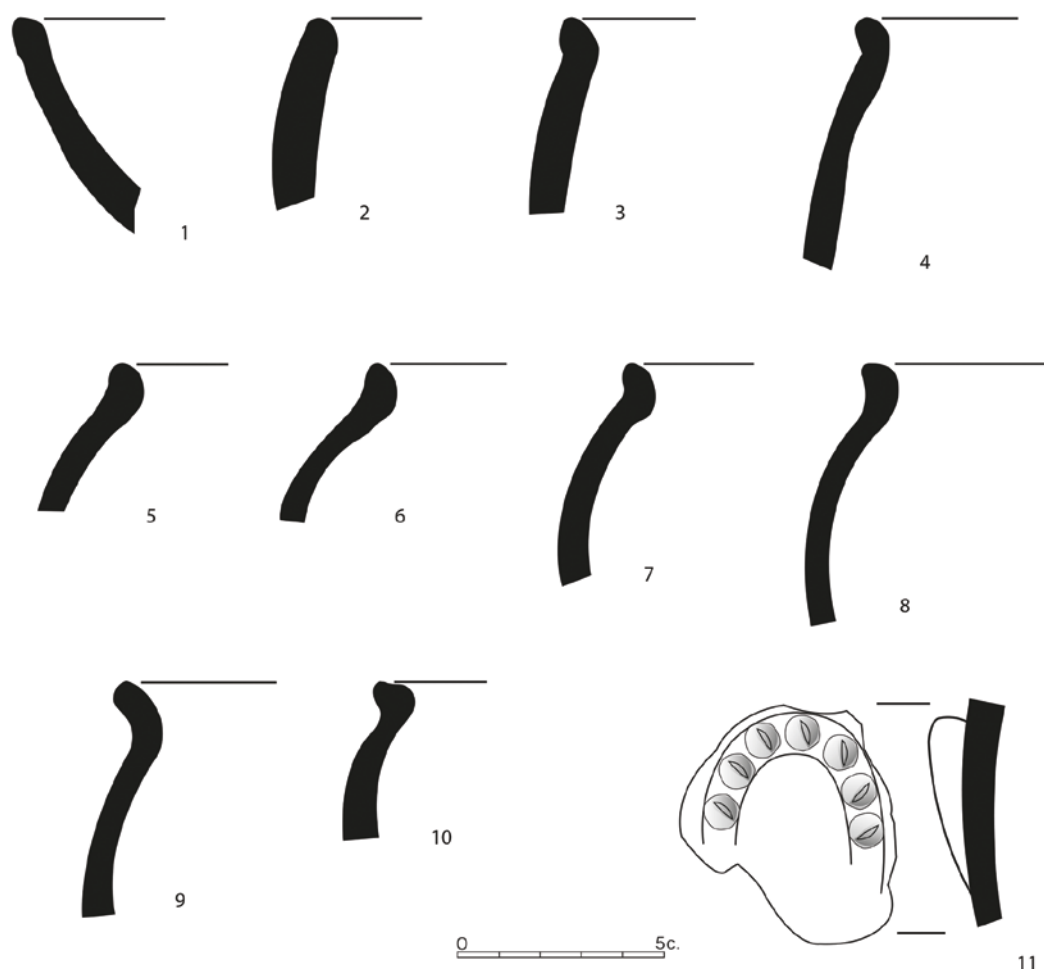

Figura 32. La Quintana. Materials ceràmics procedents de la UE62 (1983).

UE62

Terra marró, tova i solta.

Material: amb, només, ceràmica reduïda de cuina. Cassola de parets obertes i llavi subtilment remarcats, amb paral·lels dins del segle VI i VII (Casas et al., 2017, fig. 2,26-27 i fig. 3, 19-20) (fig. 32,1), olles de perfil en essa, sense coll i llavis diversos subtilment remarcats (fig. 32,2 a 10) i un fragment de panxa amb una nansa de ferradura aplicada, decorada amb ditades, amb bons paral·lels a Vilauba ben avançat el segle VII o, potser, un xic més enllà (Casas et al., 2017, fig. 3,13) (fig. 32,11).

Amb *terra sigillata* sud-gàl·lica (forma Drag. 27), *terra sigillata* africana A, ceràmica de cuina africana (Hayes 182 i 196), ceràmica comuna oxidada i reduïda, ceràmica de cuina, restes òssies i malacològiques.

UE63

Terra marronosa, molt tova. Podria ser que el mur 58 li anés per sobre. Seria igual a UE55.

Material: Sense fitxa en la memòria. Igual a UE62. Gerra de ceràmica comuna oxidada, amb forma i peu característics del segle III (Casas et al., 1990, núm. 697) amb el número d'inventari 2CT-83-42 (fig. 33,1), gerreta de ceràmica comuna oxidada de llavi senzill i coll alt

i llarg, amb una nansa (Casas et al., 1990, núm. 570, 576, 577) (fig. 33,2), got petit de ceràmica comuna oxidada (Casas et al., 1990, núm. 407 i 669 (aquest, amb una nansa) (fig. 33,3), cassoles (o plats) de base plana de ceràmica de cuina reduïda (Casas et al., 1990, núm. 695) (fig. 33,4 i 5), olles de ceràmica reduïda de cuina, de llavis diferents (Casas et al., 1990, núm. 675 i 726) (fig. 33,6 i 7). El material, amb paral·lels sovintejats en el territori, marcaria un segle III (probablement, segona meitat).

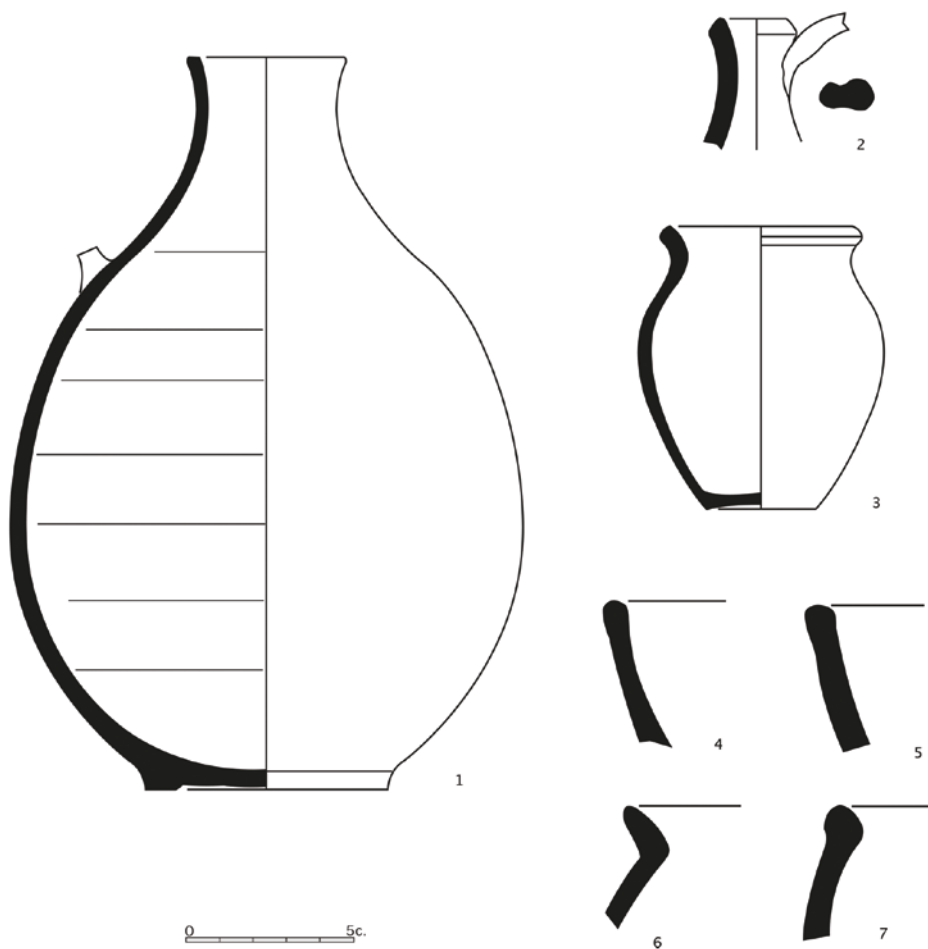

Figura 33. La Quintana. Materials ceràmics procedents de la UE63 (1983).

Amb *terra sigillata* sud-gàl·lica (Drag. 27 i 35), *terra sigillata* africana A (Hayes 20, 26), *terra sigillata* africana D, *terra sigillata* clara *lucente*, ceràmica de cuina africana (Hayes 23, 181, 196, 197), ceràmica comuna oxidada i reduïda, ceràmica de cuina, vidre, ferro, restes òssies.

Pròpiament a l'àrea HIX:

UE64

Terra marró. Taca de color dins UE63.

UR65

Terra marró solta.

UE66

Terra negrosa amb calç, compacte i pla, ben visible al nord del sondeig entre perfil est i mur UE58. Cobert per UE65. Paviment de terra piconada abeurada amb calç.

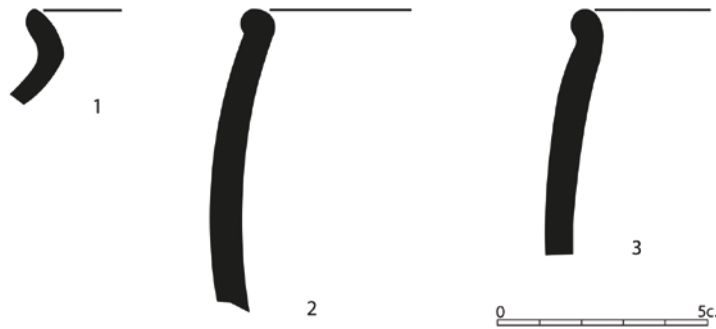

Figura 34. La Quintana. Materials ceràmics procedents de la UE67/70 i 70 (1983).

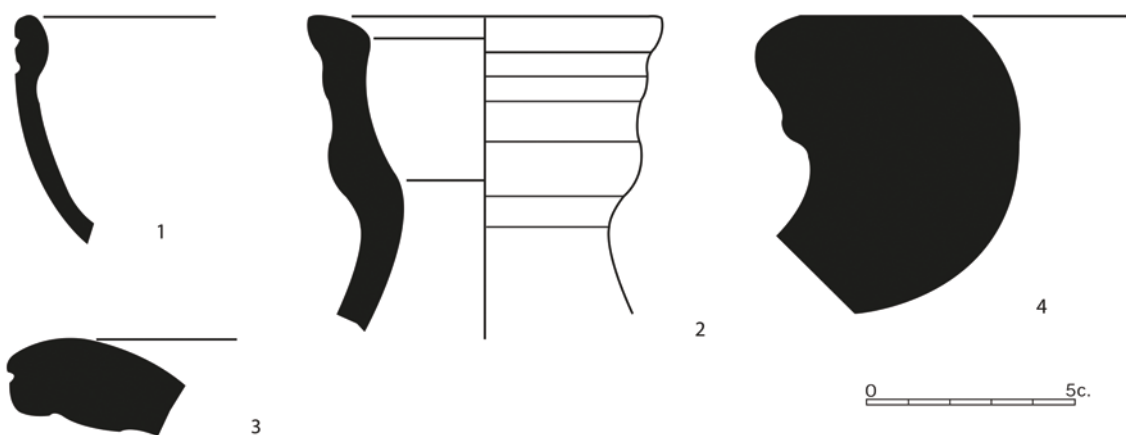

Figura 35. La Quintana. Materials ceràmics procedents de la UE72 (1983).

UE69⁵

Paviment de terra piconada amb calç.

I, finalment, a l'espai HX:

UE67/70 i UE70

Terra cendrosa, solta.

Material: (en les caixes posa E-60/70 (error per 67/70)). Ceràmica reduïda de cuina, olla de perfil en essa, sense coll i llavi obert cap enfora (fig. 34,1) i dues peces globulars, amb llavi

⁵ Com veurem de seguida aquest número es repeteix.

anular, curt però ben definit (fig. 34,2 i 3). Nansa d'àmfora Dressel 20, amb segell imprès (.OTIDN.) (fig. 30, dreta). Amb ceràmica d'engalba blanca, grisa emporitana, roig intern pompeïà, *terra sigillata* sud-gàl·lica, *terra sigillata* africana D, DSP ataronjada, *terra sigillata* clara *lucente*, ceràmica de cuina africana (Hayes 23 B i 182, llàntia africana tardana, *tubuli*, àmfora, ceràmica comuna oxidada i reduïda, ceràmica de cuina, una moneda de bronze encunyada a *Arelate* amb el revers de la victòria avançant a esquerra amb corona alçada i on es pot llegir part de la llegenda SECVRITAS REIPVB amb una cronologia d'entre el 364 i el 378 (inv. núm. 11). Afegim-hi un fragment de crusta en marbre blanc molt probablement de Saint-Béat, única peça d'aquestes característiques localitzada fins ara al jaciment (Oliver, 2025, 86 i 156).

UE68

Mur de rierencs d'una sola filada (?). Podria ser enderroc mur 69.

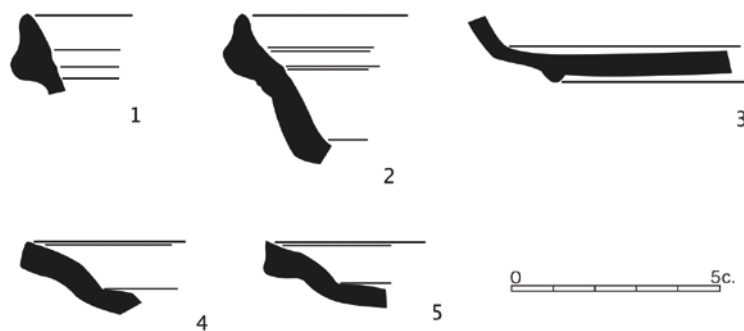

Figura 36. La Quintana. Materials ceràmics procedents de la UE80 (1983).

UE69

Separa HVIII de HX. Mur de rierencs en sec i en diagonal. Orientació diferent estructures anteriors. Cobert UE60 i UE61. S'adossa clarament al mur de llevant de la piscina del *balneum*, molt ben conservat, que s'enlaira considerablement pel damunt del punt de contacte.

UE71

Terra marró, dura, sota superficial. S'interpreta com a nivell d'enderroc.

UE72

Terra marró clara dins d'una mena d'estructura circular de pedres. Material: escudella de ceràmica emporitana tardana, forma 2.2a (Nolla et al., 2003) amb el número d'inventari 3CT-72-22 (fig. 35,1), i una vora d'una gerra de ceràmica comuna oxidada de llavi alt i complex, ben definit, d'argila blanc-groga (Casas et al. 1990, 554, 707) amb el número d'inventari 3CT-72-5 (fig. 35,2).

Amb *terra sigillata* sud-gàl·lica, *terra sigillata* africana A, ceràmica de cuina itàlica, ceràmica grisa emporitana, ceràmica comuna oxidada i reduïda, ceràmica de cuina, ceràmica oxidada de tradició ibèrica, àmfora itàlica, àmfora de boca plana, vidre.

UE75

Terra amb estuc i calç.

UE77

Escaletes de rierencs i d'*opus signinum* cobert per UE75. En contacte amb els murs UE69 i UE9 (paret oriental del vestidor del *balneum*).

UE80

Pedruscall, calç, ompliment o enderroc.

Material: *terra sigillata* africana A2, forma Hayes 8C (fig. 36,1 i 2) i forma Hayes 31 (fig. 36,3) i *terra sigillata* africana D, forma Hayes 67 (fig. 36,4 i 5).

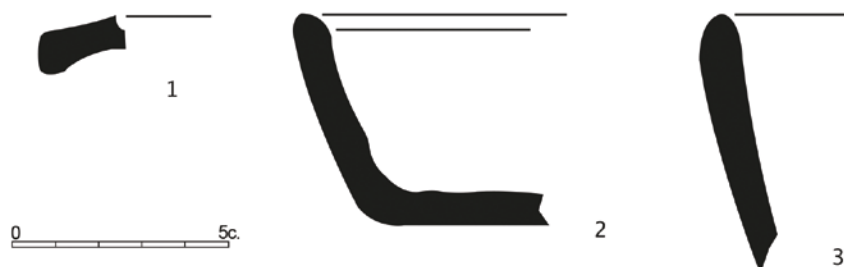

Figura 37. La Quintana. Materials ceràmics procedents de la UE73 (1983).

Amb *terra sigillata* africana A, *terra sigillata* africana D, *terra sigillata* clara *lucente*, vidre i tres monedes de bronze. D'aquestes tres monedes, la més antiga és un Ae3 a nom de Constantí I (inv.10). Al seu revers presenta la figura de sol amb globus a esquerra. Aquest revers defensa una cronologia ben acotada entre el 313 i el 319. La llegenda del revers, SOL INVICTO COMITI, és només llegible parcialment i, pel que fa a la seca, la marca documentada T-F, fa plausible que fos encunyada a Arles. La segona de les monedes és un antoninià imitant els emesos a nom de Claudi el Gòtic (inv.9) que presenta a l'anvers el bust radiat propi d'aquestes emissions i, al revers, una àliga mirant cap a l'esquerra. El tipus de bust, molt tosc, relaciona aquesta emissió amb el que es coneix com a *barbarous radiates* que foren emesos a finals del segle iv i seguiren en circulació ben bé fins a, com a mínim, el segle v o principis del segle vi. Finalment la tercera moneda, un Ae4 d'imitació de finals iv-principis v (inv.8). Al seu revers es pot veure una escena que evoca el revers oficial de l'emperador estant a esquerra amb globus i llança, emès entre els anys 357-361.

Anv.: cap masculí diademat a dreta. Llegenda:

Rev.: emperador estant a esquerra amb globus i llança. Llegenda:

El moment final d'aquest estrat s'hauria de situar al segle v.

UE82

Sitja.

UE83

Mur d'argamassa i rierencs, amb vestigis de *signinum*, adossat a la paret UE9 dels banys, de 3,70 m de llargària i 0,60 m d'amplada. Malmenat. A migdia tallat per la claveguera i a tramuntana acaba on comença sòl (UE33) de l'habitació II.

UE84 (HX)

Terra marró, tallada pels murs UE9 i UE83. Coberta UE80.

UE85

Rebava d'*opus signinum* que recobria per fora (cara de llevant) el mur UE9 de l'edifici termal. Té a veure amb les escaletes (UE77). Passava per sota de UE83. D'un antic dipòsit destruït en bastir-se UE83?

Habitació X fou excavada fins al nivell de les sitges (obrades dins de l'argila natural).

UE56

Mur de rierencs amb fang (UE56) que no té cap relació amb les termes i parcialment desmuntat per l'obra del cenobi. Filada inferior i una al damunt. Mur semblant un xic més al nord (UE58) i un altre més al sud esbiaixat (UE69). A la capçalera de 69, unes escaletes de rierencs i *signinum* molt malmeses per un camí.

Unitats estratigràfiques de la campanya de 1983 que no tenen fitxa descriptiva ni situació

E-73

(Sector A, habitació VIII). *Terra sigillata* africana D, amb un recipient de la forma Hayes 93 (fig. 37,1), cassola (o plat) de ceràmica de cuina reduïda i base plana (Casas et al., 1990, núm. 469, 603. 604, 673) (fig. 37,2) i peça semblant però més alta (fig. 37,3). Aquesta forma, perfecta per accomplir funcions determinades, es troba sense canvis significatius des d'època baix-republicana a datacions de segle VII i més enllà).

Amb ceràmica campaniana B de Cales, ceràmica emporitana reduïda i oxidada, ceràmica ibèrica pintada, ceràmica d'engalba blanca, ceràmica de parets fines, *terra sigillata* sud-gàl·lica (Drag. 29), *terra sigillata* africana A, ceràmiques de la vall del Roine (clara B, *Lucente*), DSP, ceràmica comuna oxidada i reduïda, vidre, una moneda de bronze. Pel que fa a la moneda, es tracta d'un Ae3 (inv.12) que presenta, a l'anvers, un bust diademat a dreta i una llegenda parcial. Al revers es documenta una victòria avançant a esquerra amb una corona alçada. Aquest revers s'encunyà entre els anys 364 i 379.

SECTOR B. HABITACIÓ L

Segons s'explica en la memòria dels treballs de 1984, fou J. Casas qui, mentre s'excavaven en extensió els banys del jaciment, observà, en aquella zona, vestigis d'estructures que convindria explorar. Durant aquella campanya, una part de l'activitat es concentrà en el sector A (*supra*), acabant l'excavació de les imponents sitges baix-republicanes i s'iniciaren els treballs del sector B, cap a migdia, a l'altre costat del carrer per confirmar aquella possibilitat i aturar o condicionar suposats intents d'urbanitzar-ho. Allò que se suposava es confirmà plenament amb la localització d'una cambra sencera —l'habitació L— que fou excavada fins a nivell de paviment, tot identificant-se vestigis d'altres murs que confirmaven l'existència d'una àrea construïda que com a hipòtesi més raonable hauria de formar part de la *pars urbana* del conjunt (fig. 38 a 43).

Per sota del nivell superficial s'identificà l'habitació L formada pels murs UE501 (nord), UE502 (ponent), UE503 (migdia) i UE504 (llevant), iguals i uniformes, d'*opus incertum*. En el mur de ponent, devers el nord, obria una porta (UE510), una altra (UE513), en la paret de migdia, cap a l'angle sud-oest, i dues més (UE514 i UE509) en la paret de llevant, respectivament cap a tramuntana i cap a migjorn. El sòl de la cambra (UE508) era d'un excel·lent *opus signinum* perfectament conservat. Omplien la cambra quatre unitats estratigràfiques (UE505, UE506, UE507 i UE512) molts semblants, de terra solta amb restes d'estic, argamassa, *tegulae*, que caldria considerar de ruïna dels murs i colgament posterior després de l'abandonament de, com a mínim, aquell sector de la vil·la. Una dada interessant aplegada en la memòria ens recorda que fragments d'un mateix plat de TSA D, aparegueren en la UE505, més alta, i en la UE507. Així doncs, hem de considerar aquell paquet estratigràfic (505, 506, 507 i 512) com un de sol (fig. 39 a 43).

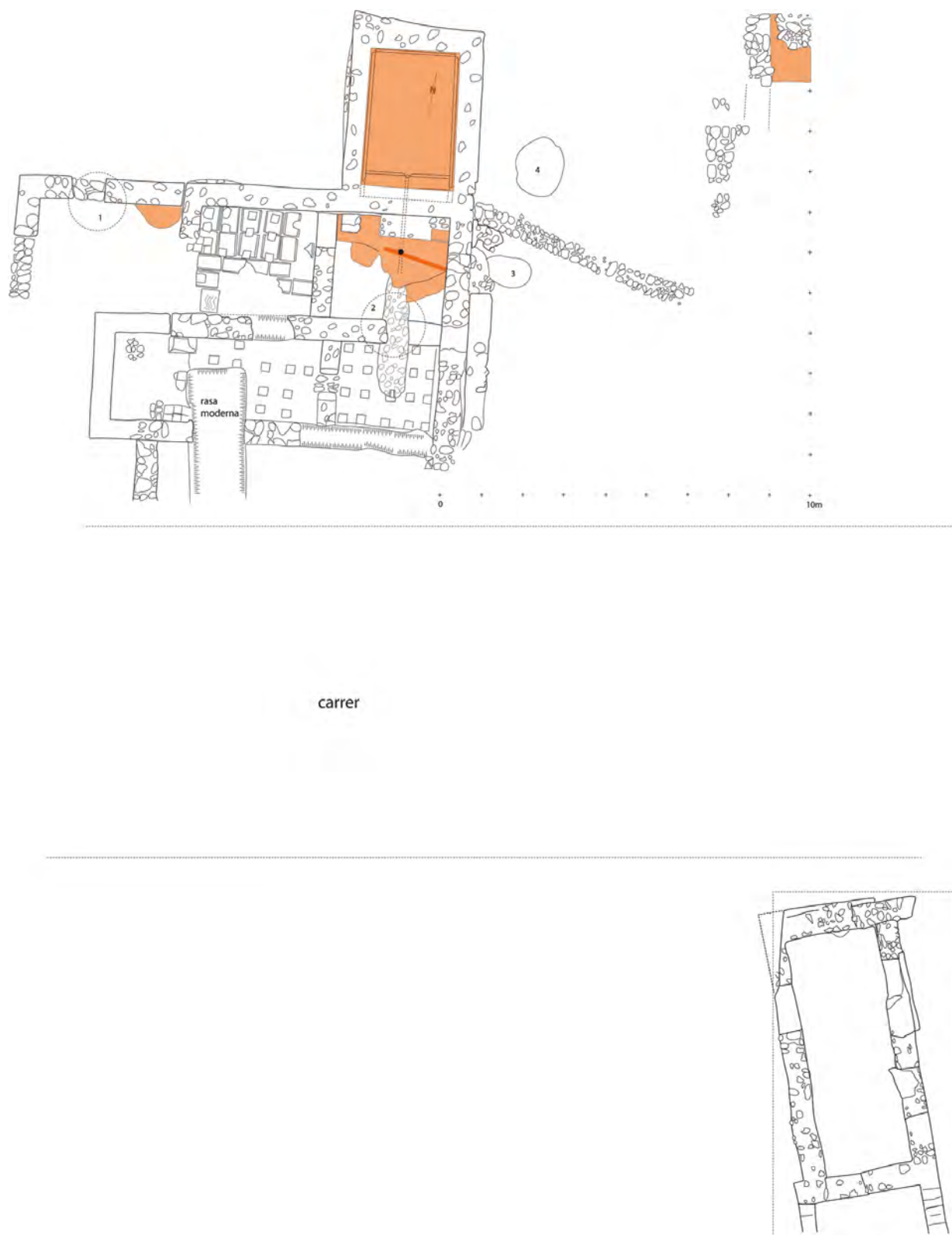

Figura 38. La Quintana. Planta general de les àrees excavades entre 1982 i 1984. A nord, el *balneum* i el sector A i a migdia el sector B.

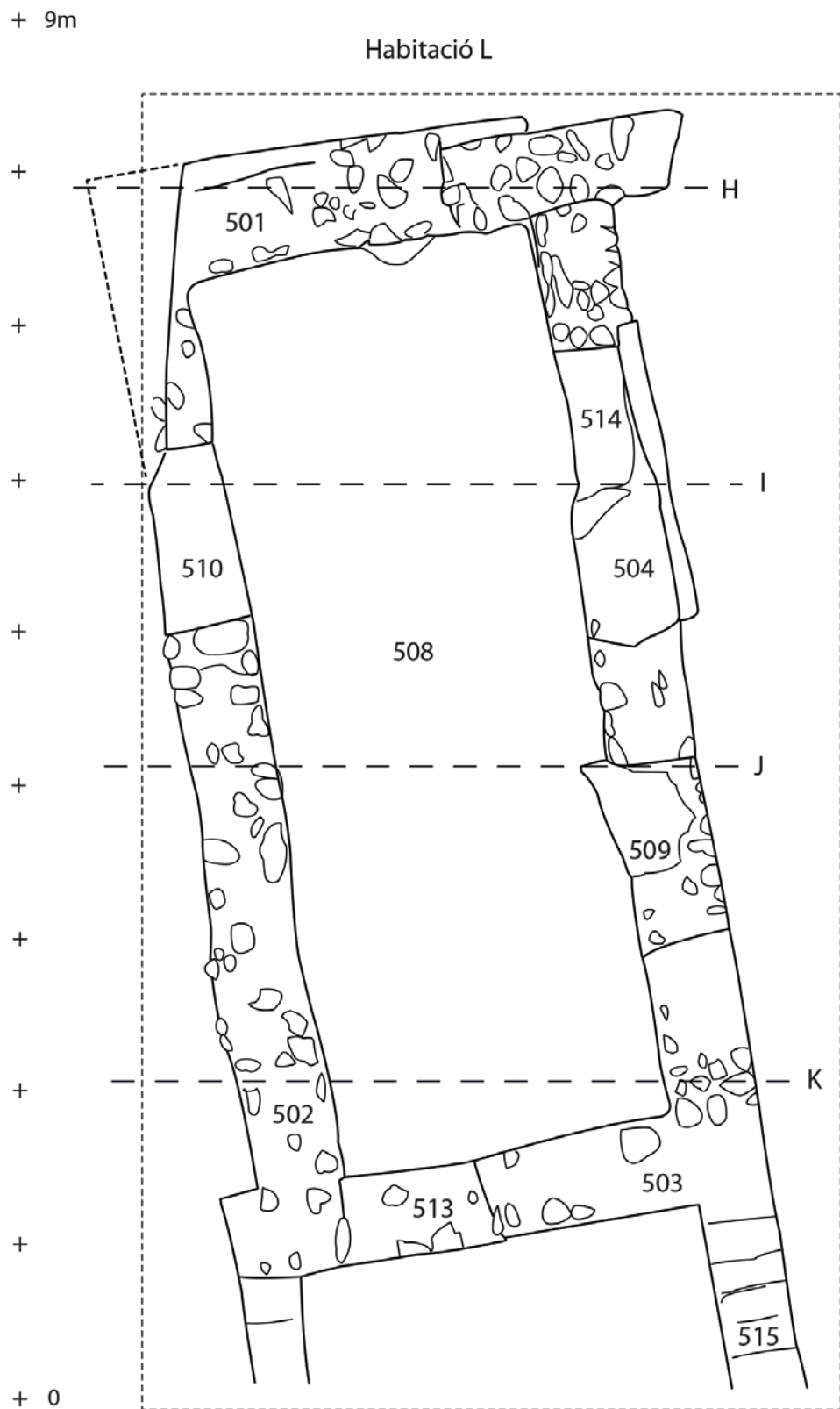

Figura 39. La Quintana. Sector B, habitació L amb indicació de les Unitats Estratigràfiques (1984).

Figura 40. La Quintana. Sector B, habitació L des de migdia, durant el procés d'excavació (1984).

L'excavació va reconèixer per sobre altres murs que connectaven amb els de la cambra L, aparentment idèntics. Només va rebre número (UE515) el que continuava cap a migdia el mur UE504 (fig. 39).

UE501 (sector B)

Mur nord de l'habitació L.

UE502 (sector B)

Mur de ponent de l'habitació L, on obre cap al nord porta 510.

UE503 (sector B)

Mur meridional de l'habitació L on s'obre porta (513) a l'angle sud-oest.

UE504 (sector B)

Mur est de l'habitació L on obren portes 514 (més septentrional) i 509 (més meridional).

UE505 (sector B)

Farciment de l'habitació L. En aquest estrat es va recuperar també una moneda de bronze, un Ae4 (inv.13). D'aquesta moneda no se'n pot identificar l'emissor ni la seca, però sí que es pot identificar clarament el revers. Es tracta de l'escena dels soldats davant per davant amb escuts i llances i un estendard militar entres ells. Aquestes emissions s'han de datar d'entre el 336 i el 342.

UE506 (sector B)

Farciment de l'habitació L.

Material: una vora de *dolium* amb el número d'inventari 3CT-506-1 (fig. 35,4).

Amb àmfora itàlica, ceràmica oxidada de tradició ibèrica, ceràmica comuna oxidada, *dolium*, restes òssies.

UE507 (sector B)

Farciment de l'habitació L.

Material: *Terra sigillata* africana D, forma Hayes 104 A (possiblement) (fig. 44,1 a 3), dues bases de plat, àpodes (fig. 44,4 i 5), i uns fragments de fons intern amb decoració estampada de palmetes (núm. 75-77) i cercles concèntrics (núm. 26) (estil Aii o iii de Hayes). També amb ceràmica comuna oxidada, un pivot d'àmfora, fragments de *dolium* i fragments de molí giratori, claus de ferro i restes òssies.

Figura 41. La Quintana. Sector B, habitació L, des del nord. Observem l'enderroc sobre el sòl de *signinum* a mig excavar (1984).

Figura 42. La Quintana. Sector B, habitació L, des del nord, excavada fins al paviment (1984).

UE512 (sector B)

Farciment de l'habitació L.

Material: E-6 (Sector B, habitació L). Correspon als nivells 505, 506, 507 i 512, que omplien de dalt a baix la cambra L. Terres soltes, cendroses, amb presència de pedruscall i revestiment de mur. Una dada molt valuosa que trobem en l'inventari ens recorda que un fragment de vora d'un plat de *terra sigillata* africana D (3CT-83-4) de la UE505, lligava amb un altre fragment de la UE507 (entremig, la UE506). L'anàlisi de les seccions acabava de confirmar que es tractava d'un abocament únic que colgava del tot la cambra L.

Entre la ceràmica fina importada assenyallem la presència de *terra sigillata* africana D, amb una vora que atribuiríem a la forma 87 de Hayes i una base àpoda que cal posar en relació amb plats característics del segle IV i, puntualment, primera meitat del V (fig. 45,1 i 2, respectivament). S'ha conservat una vora d'un plat-tapadora de vora fumada de ceràmica de cuina africana de la forma Ostia I, 262 (Aquilué, 1995, 66-67) ben present en contextos de segle II i III (fig. 1,3) i dues vores de morter de visera molt ben representades en el segle III (per exemple a Casas et al., 1990, núm. 648 i núm. 650) i més enllà (fig. 45,4 i 5) i una vora d'àmfora Tripolitana III, amb un petit cercle imprès *ante cocturam* (fig. 45.6) (Bouzas, Casas i Nolla, 2025, 29-30).

La presència de *terra sigillata* africana D ens situa plenament en el baix imperi i la vora Hayes 87, entorn del 500.

En aquells nivells hi ha fragments de ceràmica grisa emporitana, ceràmica oxidada de tradició ibèrica, àmfora de boca plana, ceràmica comuna oxidada i reduïda, ceràmica de cuina, àmfora itàlica, TSAC, TSAD, amb fragments amb decoració estampada, ceràmica africana de cuina, llànties, tègula, dolia, fragments de moli, estuc, vidre, peces de ferro (claus, grapes...), restes òssies.

UE508 (sector B)

Sòl d'*opus signinum* de l'habitació L.

UE509 (sector B)

Obertura en la paret est, cap a migdia, de l'habitació L. 1,20 m de llum.

UE510 (sector B)

Obertura paret oest de l'habitació L. 1,20 m de llum, paredada d'antic.

UE513 (sector B)

Obertura mur sud habitació L.

UE514 (sector B)

Obertura a la paret est, cap al nord, paredada d'antic.

UE515 (sector B)

Mur que continua cap a migdia la paret 504 (defineix una altra estança).

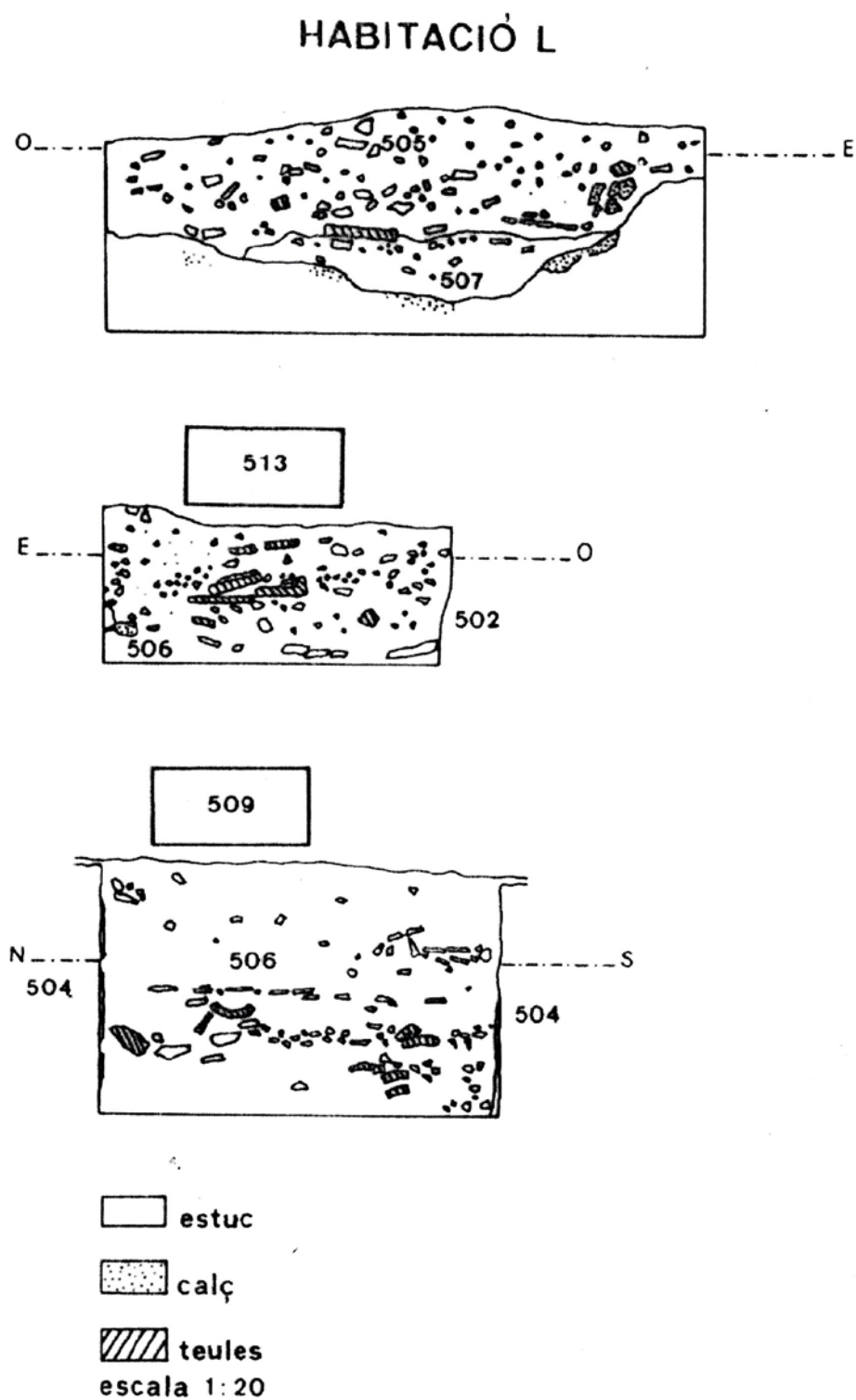

Figura 43. La Quintana. Sector B, habitació L. Seccions estratigràfiques (segons la *Memòria d'excavació*) (1984).

Altres materials de la campanya de 1984

1984 (de lloc i nivell indeterminats): Vora d'àmfora de salaons d'origen púnic Dressel 18 (fig. 35,3).

Sense referències

Terra sigillata africana D, forma Hayes 61 (fig. 46,1), base àpoda d'un plat sense classificar (fig. 39,2) i una base d'un plat de la forma Hayes 63 (fig. 46,3); llàntia de disc (fig. 46,4) i un got de ceràmica comuna oxidada de llavi anular ben definit (Casas et al., 1990, núm. 519, 520, 602) (fig. 46,5).

CONSIDERACIONS

A partir de les dades —totes les conservades i a l'abast— aplegades en les memòries d'excavació, intentarem ordenar estratigràficament aquells sectors i, fins on sigui possible, explicar-ne l'evolució diacrònica que més endavant intentarem passar d'una cronologia relativa a una d'absoluta, amb el benentès que caldrà considerar aquestes propostes com a hipòtesis raonables i no com a fets completament provats.

El sector A (HVIII, HIX i HX) definia una faixa de terreny rectangular d'un centenar de m² que es localitzava immediatament al costat de llevant del *balneum* excavat l'any 1982 i de la planta i de l'anàlisi d'aquest edifici (Palahí i Vivó, 1996, 105-115, especialment 110-113), quedà clar que s'hi accedí, **sempre**, pel vestíbul o *apodyterium* que podia haver actuat com a *frigidarium* o sala polivalent. Per força, immediatament a llevant d'aquesta cambra (en sentit extens) hi havia d'haver la connexió física amb alguna de les construccions que havien de definir la *pars urbana* de la vil·la. L'anàlisi dels entorns del conjunt termal assenyalaven que s'havia bastit en espai no construït⁶, tal com passa sovint, com un apèndix afegit a construccions preexistents. Generalment, aquests *balnea* s'adossaven directament a edificis anteriors, però en altres ocasions, se situaven molt a la vora però no directament connectades (com a Font del Vilar o Vilarenys) (Vivó et al., 2006, 131-154).

Quina fou la solució adoptada a la Quintana? Analitzem-ho amb cura.

Faria l'efecte, a primer cop d'ull i a partir de la documentació que tenim a l'abast, que al sector A (HVIII, HIX i HX) no semblava que es conservessin vestigis de murs que poguessin relacionar-se cronològicament amb el *balneum*. És, tanmateix, una percepció perquè hi ha altres indicis força clars en contra d'aquest supòsit. En efecte, recordem que el mur UE9 (paret oriental de l'apoditeri dels banys) (fig. 11 a 13 i 28) era recobert completament per una sòlida capa de morter hidràulic que va fer pensar als excavadors en l'existència d'un possible dipòsit d'aigua, un fet raonable per la presència immediata dels banys. Fem, també, memòria de l'existència d'unes conduccions d'aigua que travessaven el mur UE9 —segons s'observa en la documentació fotogràfica—, ben obrades i integrades en l'obra original que devien circular de ponent a llevant, molt probablement sobreexidor de l'aigua utilitzada al *frigidarium*. Cal, doncs, considerar l'existència d'un espai (una cambra, una zona parcialment coberta, una àrea oberta?), que caldria posar en relació directa amb el *balneum* (palestra, espai polivalent, vestidor...?). En un moment més avançat (però potser de seguida) es bastí un banc corregut, impermeabilitzat, contra la cara est de

6 De fet, sobre un antic sitjar colgat a època baix-republicana.

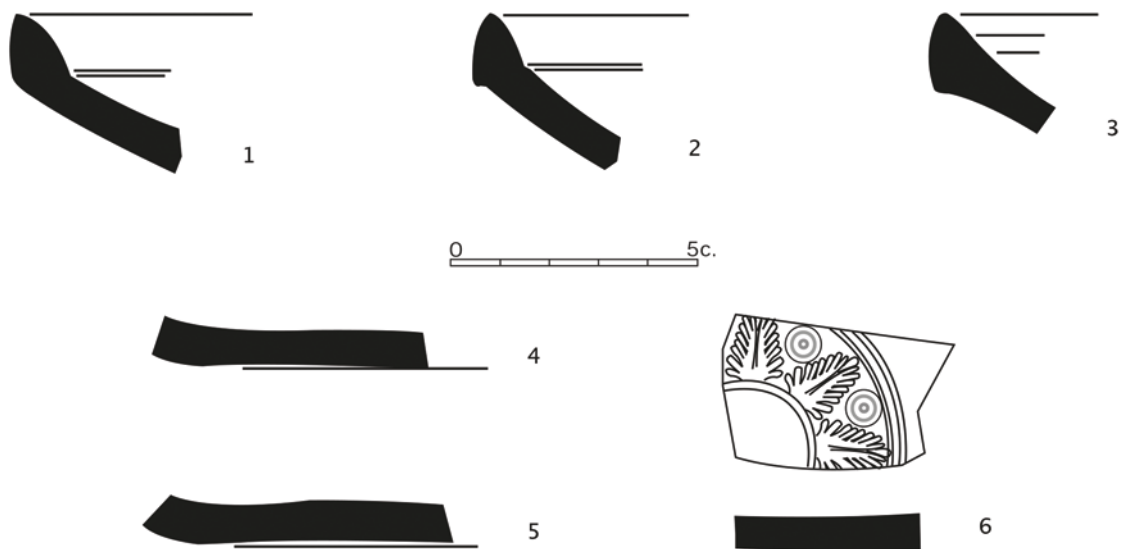

Figura 44. La Quintana.
Material ceràmic de la
UE506 (1984).

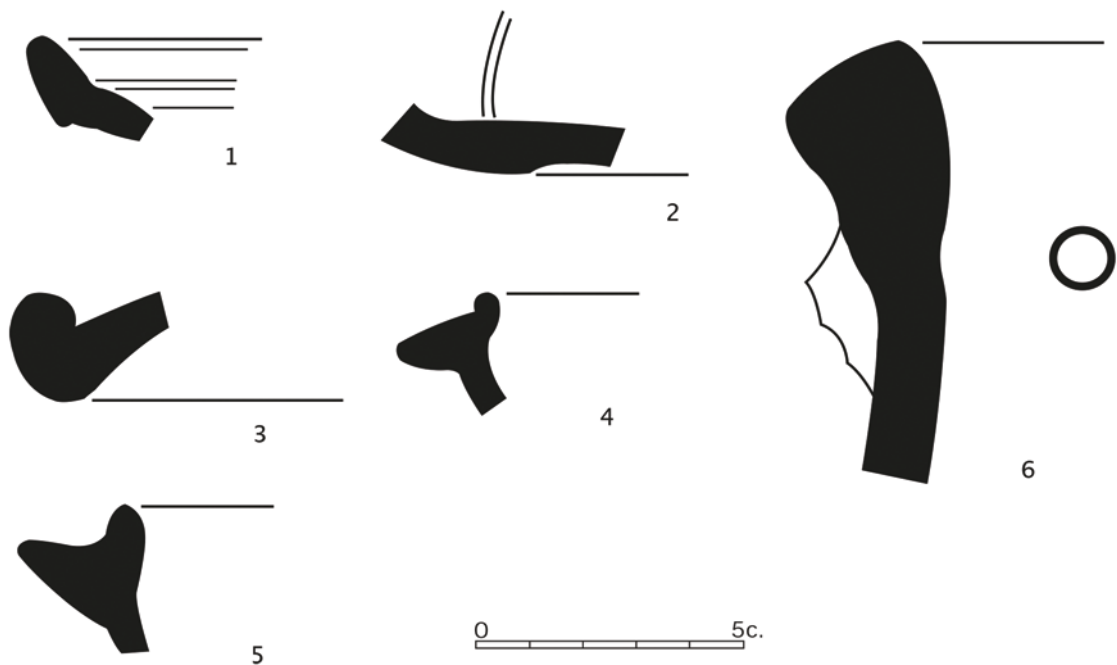

Figura 45. La Quintana.
Material ceràmic de la
UE507 (1984).

UE9 que, recordem-ho —ho diuen les fitxes—, fou bastit sobre el sòl de *signinum*. Aquesta construcció és ben característica dels vestidors termals. També en formarien part el dos graons de rierencs (UE77) recoberts de *signinum* que permetien accedir còmodament d'aquesta estança, a llevant, al *frigidarium* (a ponent), a través d'una porta perfectament conservada. En trobar-se directament damunt de la sitja UE82, en catxar la terra que la colgava, afectà allò bastit al damunt. Si n'hi hagueren, que no queda de moment gens clar, els murs que delimitarien, aleshores, aquest espai han desaparegut sense deixar rastre, cosa no pas fàcil d'acceptar (fig. 28).

Els altres murs (UE56, UE58, UE69) —molt superficials i tècnicament molt semblants— mostren dues direccions diferents circumstància que no queda clar que sigui important. No hi ha cap fotografia on es pugui veure la relació d'alçades entre UE56, UE58 i UE69. Era evident, però, que es localitzaven directament sota el nivell superficial, que havien estat objecte d'un cert aprofitament, reduïts a una o dues filades, i que es disposaven sobre nivells d'abandonament amb vestigis de tovot o tàpia, molta calç, argamassa, estuc i *tegulae*. Tal com tindrem ocasió de veure, una bona part del material ceràmic recuperat, ens ajudarà a fixar dues o tres etapes successives en la història d'aquest lloc (fig. 28).

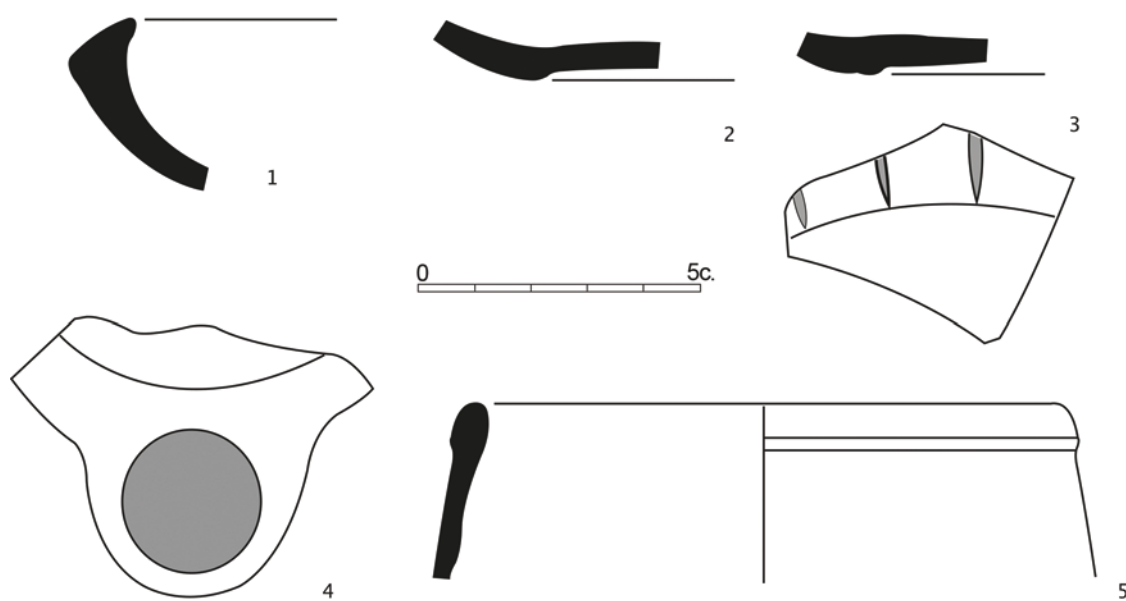

Figura 46. La Quintana. Material ceràmic de la UE512 (E6) (1984).

Al **sector B** s'identificà i excavà completament l'habitació L, rectangular i no gaire gran, de 6 m de llargària (nord/sud) per 2,20 m d'amplada, amb una superfície útil de 13,2 m², amb murs de 0,60 m de gruix d'*opus incertum*, de pedruscall i morter, amb les dues cares, és a dir, per dins i per fora la cambra, estucades. El sòl era d'un excel·lent *opus signinum* intacte. Aquesta cambra havia posseït quatre portes, dues obrades al mur de llevant UE504, una al mur de migdia UE503, i una altra al mur occidental (UE502). Quan l'habitació fou abandonada i colgada, dues d'aquelles portes —l'una davant l'altra (UE510 i UE514)— havien estat condemnades amb tota la cura del món, a base de *lateres* (toves) que omplien el buit i un arrebossat final i general per

uniformitzar amb els murs de l'estança. Les portes tenien una llum uniforme d'uns 1,20 m. Aquelles parets tenien en total una alçada màxima d'uns 0,80 m (fig. 39).

Per la forma, per l'escassa superfície útil i per la presència, en origen, de quatre portes, aquella cambra fou considerada un passadís distribuïdor, una proposta que cal acceptar. L'excavació d'aquell sector que abasta una àrea de 10 m per 4 m (40 m²), va permetre observar l'existència de noves estances immediatament a migdia i a llevant. No quedava tan clar que hi havia cap a nord i cap a ponent.

Els nivells de l'interior de l'habitació L proposen una datació per a l'abandonament i colgament de l'estança de segona meitat del segle v (fig. 43).

LA IDENTIFICACIÓ D'UNA FASE MÉS MODERNA

Els treballs arqueològics de 1983 i 1984 i l'estudi del material recuperat permet amb tota seguretat identificar, com a mínim, una fase postvil·la que en aquest sector de l'edifici hauria tingut una certa importància. A partir, de vegades, de sòlids murs ben obrats d'època anterior (paret de llevant del *balneum*, per exemple), encara visibles, es va bastir algun mur que s'hi recolzava per un dels extrems (nord-oest) i, en biaix, s'allargava en direcció sud-est. Un xic més cap al nord, altres estructures més mal conservades i orientades com l'edifici alt-imperial, semblaven definir altres espais. Aquestes parets que conservaven només un parell de filades, obrades amb rierencs units amb argila o fang, eren disposades directament damunt els nivells d'abandonament detectats arreu i amb cronologia genèrica de segle v avançat. Constituïen el fonament o eren, ja part del sòcol del mur vist? No ho podem saber.

Sigui com sigui, aquesta nova fase posterior al col·lapse de la vil·la, ha de correspondre a una ocupació posterior del lloc tal com passa a moltes altres vil·les del territori (Casas, Nolla i Prat, 2021, 31-56) i ha de servir d'enllaç amb la continuïtat d'ocupació d'aquell indret, sense talls ni trencaments, fins avui mateix. Els materials que s'hi associen (*supra*) defensen cronologies de segles VI-VIII. Recordem que aquesta fase darrera, en trobar-se directament sota de l'estrat superficial, estava molt afectada.

ALTRES TREBALLS ARQUEOLÒGICS

D'aleshores ençà, només podem referir-nos a dues excavacions preventives. L'any 2001 s'efectuà un seguiment arqueològic en un solar a tocar de l'edifici termal on se suposava l'existència d'estructures de la vil·la romana, amb resultats molt pobres. Hom recuperà, entre altres fragments, ceràmica africana de cuina (Hayes 23A i Hayes 197) i una valuosa peça de ceràmica reduïda de cuina amb tres peus (Puig, 2002, 275-276).

El 2009 hem de ressenyar una nova intervenció amb ben pocs resultats, en un solar a la cruïlla dels carrers Quintana i Torroella, amb la identificació d'algun mur. El material, preferentment ceràmic, se situava, a grans trets, entre l'època augustal i el baix imperi (Punseti i Cabra, 2010, 299-301).

L'any 1981, curiosament, en unes obres municipals realitzades a uns 200 m al nord-est de les rases que descobriren la vil·la, es localitzaren i es documentaren dues sepultures, una de les quals tan destruïda que no pogué ser descrita. L'altra era un enterrament en fossa dins del qual es disposà el cadàver directament a terra i les despulles foren protegides per una sèrie de *tegulae* disposades dibuixant una secció circular. Altres dues, rectes, cloïen la capçalera i els peus i un seguit d'*imbrices* posats sobre la cresta de les tègules inclinades, reforçaven l'estructura. El conjunt era tapat amb terra tot deixant-hi un senyal per identificar el lloc. El difunt era acompanyat d'una gerra amb nansa de ceràmica comuna oxidada ben semblant a una altra recuperada a Vilauba en un context de segona meitat del segle III (Casas et al., 1990, núm. 723,362-363) i d'un flascó de vidre, de base còncava, trencat (Nolla i Casas, 2005, 234-236; Burch, 2013, núm. 105, 372). Quedava clara l'existència d'una de les necròpolis de l'edifici rural en aquell sector.

CONCLUSIONS PRELIMINARS

Estem, ara, en condicions de presentar al lector unes conclusions basades en vestigis directes (estratigrafia, estructures, material...) que cal considerar, per força, preliminars en tractar-se, fins ara, d'una excavació molt puntual —no pas més de 200 m²— que afecta una part petita del que semblaria un gran establiment rural. Caldrà, doncs, tenir paciència tot esperant noves intervencions.

La potentíssima fase baix-republicana (en darrera instància, Nolla i Casas, 2014-2018, 209-224), associada a un sitjar les dimensions del qual ens defugen⁷, semblaria, amb les dades actuals, bastant anterior a la construcció de la vil·la, en un moment indeterminat de l'alt-imperi.

Aquest sitjar —gran, petit o mitjà— s'hauria de posar en relació amb un (o uns) petits establiments rurals assentats en aquell territori que explotarien el ric territori immediat. La situació a tocar el riu Ter que reproduïx el dels extensos camps de sitges associats a l'*oppidum* de **Kerunta*, el Bosc del Congost, Escalers i Granollers (Burch i Sàgrera, 2009), uns pocs quilòmetres riu amunt, i sobre el «Camí d'Hèracles» era excel·lent per desar, moure i comercialitzar el cereal emmagatzemat. Extrapolant les dades a partir de les sitges excavades, aquell sitjar hauria deixat de funcionar entre 80 i 70 aC a conseqüència de circumstàncies que ens són desconegudes. Un parell de generacions més tard, a època augustal, els quatre vasos de Vicarello, unes ofrenes argentíferes en honor d'Apol·lo en forma de mil·liari i amb el recorregut del camí que unia *Gades* amb Roma —el Camí d'Hèracles—, amb la indicació de totes les *mansiones* i la distància en milles entre unes i altres, assenyalen al nord de *Gerunda*, la *mansio* de *Cinniana*⁸, topònim derivat del nom del primer posseïdor (*Cinnius*) de les terres on aquella infraestructura era situada (Nolla i Casas, 1984, 58-59) que no ha desaparegut del tot; una riera que aboca les aigües al Ter, a Cervià mateix, n'ha conservat el nom, Cinyana.

No pretenem identificar de manera irrefutable la *mansio* amb la Quintana, però segur que aquella (un edifici separat i segurament més modest i amb una altra configuració), s'hauria de localitzar en un punt del *fundus*, coincidint amb el traçat del camí en aquella zona, però no massa allunyat de l'edifici central de la propietat si, com sembla, el nom es refereix a punts geogràficament coincidents. S'ha de tenir en compte que de la vil·la només en coneixem les

7 Recordem que de moment se n'havien identificat cinc —tres excavades— en un espai relativament petit.

8 De vegades entre un vas i l'altre la grafia canvia un xic (Nolla i Casas, 1984, 58-59).

termes i poca cosa més, i ignorem quina hauria estat la seva configuració i quins annexos i edificis complementaris hauria tingut.

Les dades epigràfiques (gobelets de Vicarello) proven l'existència del *fundus* de *Cinniana*, propietat d'un ciutadà romà, *Cinnius* de *cognomen*⁹. Què hagués arrelat i servís per donar nom a una *mansio* ja en els darrers anys del segle I aC, posa de manifest segons pensem que la possessió d'aquelles terres i la seva explotació havia de venir d'un xic abans, de com a mínim una o dues generacions. Si la Quintana i *Cinniana* foren punts quasi coincidents —cosa que sembla absolutament raonable—, hauríem de deduir que entre l'abandonament del sitjar baix-republicà i la fundació de l'establiment rural romà hi hauria una reacció de causa/efecte. La Quintana, doncs, hauria estat una altra de les *uillae* republicanes d'aquest territori, com Pla de l'Horta (Sarrià de Ter, Ametllers (Tossa de Mar) o Collet (Calonge i Sant Antoni), entre les més ben conservades i conegudes (Nolla i Palahí, 2018, 47-62). No és extraordinari que de moment les excavacions, puntuals i perifèriques que no depassen els 200 m², no hagin provat aquesta filiació. Quan tenim dades suficients queda clar que aquells primers establiments eren de superfície reduïda si es comparen amb les fases més recents i que totes passaren per ampliacions i reformes des d'època d'August (Nolla i Palahí, 2018, 47-62).

A partir, si fa no fa, del canvi d'era podem seguir a través del material aplegat, una continuïtat al llarg de la llarga etapa de la *Pax Romana*. Les (poques) dades posen de manifest unes construccions solvents, sofisticades, dins dels nivells propis d'aquest territori (fonaments i sòcols de murs d'*opus incertum*, ús de tàpia (i tova) en l'alçat de les parets, sòls d'*opus signinum*, clavegueram de *tegulae* que circulaven, de vegades, per sota dels paviments i, en un moment indeterminat que a tall d'hipòtesi situariem en la segona meitat del segle II, l'afegit d'un notable i ben articulat *balneum*, modificat manta vegada. No tenim dades de cap mena sobre els conreus que sostenien la propietat. I, tanmateix, el lloc que ocupà ofereix excel·lents terres de conreu i aigua abundant i la proximitat del bosc per abastar combustible i llenya per a la construcció. Una notícia, l'adveració sacramental del testament de Silvi Llobet, senyor de Cervià, ens recorda que una de les propietats esmentades limitava per llevant «...in ecclesiam sancti Genesii et in ripam occidentalem aqueducto qui discurrit infra ortis quas excolit Ecardus et in terris prescripte Sancte Marie...» (To, 1991, doc. núm. 12, 1059). Podria tractar-se d'un antic aqüeducte romà conservat i mantingut? Essent ara per ara impossible de saber-ho amb certesa, convé tenir-ho present.

Algunes dades (les rases de 1981, *supra*) mostren el que caldria definir com abandonament de determinats sectors, fins aleshores ocupats, en un moment que podríem situar, amb prou seguretat, a la darrereria del segle III. Sabent, ara, que altres sectors de la vil·la continuaren dempeus i ocupats (sector B, habitació L i, probablement, el sector dels banys i espais annexos), caldria interpretar-ho com una adaptació a conseqüència de fets puntuals que se'ns escapen.

De l'etapa baix-imperial no en sabem pràcticament res si deixem de banda una notícia, novament epigràfica, que convé referir. Sorprenentment, al pergamí de plena edat mitjana que copiava un *itinerarium pictum* creat versemblantment al segle IV, el lloc que fins llavors havia ocupat *Cinniana*, a tramuntana de *Gerunda*, corresponia a *Ceruiana*, topònim sorgit de l'antropònim llatí *Ceruius*, que acabà per donar el nom al poble actual (Amich i Casas, 1998, 175-182; Amich, 2006, 43-46; Nolla et al., 2016, núm. 103, 415). La substitució d'un topònim per un altre no és rara, ans al contrari i, per tant, no cal donar-hi més voltes, però

9 No deuria ser un ciutadà qualsevol ni un petit propietari. Si tenim en compte que al sud d'Empúries hi ha una altra riera Cinyana, potser ens hauríem de plantejar el nombre de propietats del tal *Cinnius* que haurien donat lloc a aquest topònim en llocs relativament distants.

convé reflexionar sobre aquest fet i intentar fixar-lo en el temps. El pergami medieval obrat en un lloc indeterminat d'Àustria porta clarament *Ceruiana* com a nom de la *mansio*, justament al lloc que havia ocupat anteriorment *Cinniana*. S'han fet propostes diverses per explicar aquest canvi que sovint s'ha considerat tardà. No hi podem estar d'acord de cap de les maneres. El canvi només s'explica com a còpia literal d'un original romà baix-imperial (segle iv?) on ja constava *Ceruiana* que per les raons que fos, que no coneixem i que segurament ens continuaran defugint, substituï el nom d'un antic propietari pel d'un nou *dominus*. Els autors materials de l'itinerari copiaven, no interpretaven. A un miler de quilòmetres de distància, Cervià no era, sinó, un topònim.

Convindria, doncs, acceptar l'existència d'un nou senyor, potser coincidint amb els abandonaments de finals del segle iii, un tal *Ceruius*, que hauria acabat deixant una petja indeleble sobre el territori, donant el nom, fins ara definitiu, al lloc.

Tal com succeí arreu del territori dins del segle v i, probablement, durant la segona meitat, la vil·la col·lapsà a conseqüència de fets històrics de llarg abast (Casas, Nolla i Prat, 2021, 31-56, amb bibliografia). Aquelles grans i, sovint, imponents construccions que havien centralitzat l'explotació d'un *fundus* i propiciat una manera determinada de viure dels propietaris, esdevingueren espais prescindibles, innecessaris, impossible de mantenir. D'aleshores ençà l'explotació de la terra es va portar a terme d'una altra manera, a base de petites explotacions, de llogarrets, d'una o molt poques famílies, bastits ben a prop dels conreus i moltes vegades damunt mateix d'una antiga vil·la ja abandonada o en procés de ser-ho. Els exemples sovintegen (Casas, Nolla i Prat, 2021, 31-56).

La Quintana (aleshores *Ceruiana*) seguí aquest guió sense modificacions. El lloc (l'àrea que ens és coneguda) fou ocupat més enllà de l'abandonament de la segona meitat del segle v a base de construccions senzilles disposades directament sobre els nivells d'abandonament que havien colgat bona part de les velles estructures. Podria ser que en altres indrets de l'edifici hagi existit una continuïtat amb talls molt curts entre un fet i altre. Ara mateix queda clara l'ocupació del lloc (almenys parcialment) al llarg de l'antiguitat tardana i de l'alta edat mitjana, amb la vila de *Ceruiana* on la *strata publica* o *strata francisca*, l'antiga Via Augusta i, abans, Camí d'Hèracles, continuaven essent un element central, clau. Ras i curt, un procés que podem resseguir en nombrosos exemples arreu del territori i que n'acabà definint l'ocupació actual (Nolla i Casas, 2022, 9-32).

APÈNDIX

INVENTARI DE LES MONEDES RECUPERADES

1. Antoninià (imitació bàrbara); segle III

Anv.: cap masculí radiat a dreta. Llegenda: il·legible.

Rev.: il·legible. Llegenda: il·legible.

Ae; 2,50 g; 20 mm; eixos indet.

Ref. arqu.: Cervià 1981.

2. Antoninià; segle III

Anv.: cap masculí radiat a dreta. Llegenda: il·legible.

Rev.: il·legible. Llegenda: il·legible.

Ae; 2,35 g; 18 mm; eixos indet.

Ref. arqu.: Cervià 1981.

3. Ae2 a nom d'Honori, 392-395

Anv.: bust masculí diademat a dreta. Llegenda: ... HONOR...

Rev.: emperador estant a dreta duent globus i làbarum. Llegenda: GLORIA ROMANORVM.

AE; 4,52 g; 22 mm; 12 h.

Ref. arqu.: 1CT-135.

4. Ae4; 383-403

Anv.: il·legible. Llegenda: il·legible.

Rev.: Victòria arrossegant un captiu a esquerra. Llegenda: PVBLICAE.

AE; 1,16 g; 13 mm; eixos indeterminables.

Ref. arqu.: 1CT-570.

5. Ae4 a nom d'Helena, 337-340

Anv.: bust amb pentinat femení a dreta. Llegenda:

Rev.: Pax a esquerra amb branca d'olivera i ceptre transversal.

Ae; 1,76 g; 14 mm; 12 h.

Ref. arqu.: 1CT-597.

6. Sesterci de Trajà, 98-117

Anv.: cap masculí diademat a dreta. Llegenda: IMP CAES NERVAE TRAIANO AVGER DAC.

Rev.: figura dempeus amb cornucòpia. Llegenda: S i C als costats de la figura.

Ae; 25,45 g; 33 mm; 6 h.

Ref. arqu.: 1CT-1009.

7. Sesterci, mitjans segle III, possiblement de Maximí el Traci (235-238)

Anv.: cap masculí diademat a dreta. Llegenda: IMP MA...

Rev.: possible animal a esquerra. Llegenda: il·legible.

Ae; 17,23 g; 29 mm; 12 h.

Ref. arqu.: 1CT-1010.

8. Ae4; 357-361 (cronologia revers oficial); imitació de finals iv-principis v

Anv.: cap masculí diademat a dreta.

Rev.: emperador estant a esquerra amb globus i llança. Llegenda:

Ae; 1,26 g; 13 mm; 6 h.

Ref. arqu.: 2CT-80-30.

9. Antoninià (imitació); segle iii

Anv.: cap radiat a dreta.

Rev.: àguila.

Ae; 0,76 g; 12 mm; 12 h.

Ref. arqu.: 2CT-80-31.

10. Ae3 de Constantí I d'Arles, 313-319

Anv.: cap masculí diademat a dreta. Llegenda: IMPCONSTANTINVS...

Rev.: Sol a dreta amb globus. Llegenda: SOLINV. .. // Als costats de la figura T i F.

Ae; 2,51 g; 18 mm; 6 h.

Ref. arqu.: 2CT-80-32.

11. Ae3; Arelate; 364-378

Anv.: bust masculí diademat a dreta. Llegenda: ... VALEN...

Rev.: Victòria avançant a esquerra duent corona. Llegenda: SECVRITAS... // Als costats de la figura OF i II.

Ae; 1,58 g; 18 mm; 6 h.

Ref. arqu.: Cervià de Ter 1983; E-67/70 Hab. X. INV: 2CT 67/70-146.

12. Ae3; 364-379

Anv.: cap masculí diademat a dreta.

Rev.: Victòria avançant a esquerra amb una corona alçada.

Ref. arqu.: 3CT-UE 73.

Observacions: la moneda no ha pogut ser localitzada per a un reestudi.

13. Ae4; 336-342

Anv.: bust masculí diademat a dreta.

Rev.: dos soldats davant per davant amb escuts i llances, entre ells un estendard militar.

Ref. arqu.: 3CT-UE 505.

Observacions: la moneda no ha pogut ser localitzada per a un reestudi.

BIBLIOGRAFIA

Aicart, Llinàs i Sagrera, 1991:

F. Aicart, J. Llinàs i J. Sagrera, Primera aproximació a la difusió de la *terra sigillata lucente* al nord-est de Catalunya, *Cypsela*, IX, 197-207.

Alcover i Moll, 1969:

A. Mª Alcover i F. de B. Moll, *Diccionari català-valencià-balear. Tom IX. Q-SOM*, Barcelona.

Amich, 2006:

N. Mª Amich, *Les terres del nord-est de Catalunya a les fonts escrites d'època tardoantiga (segles IV-VII). Les seus episcopals de Girona i Empúries i el culte a sant Feliu de Girona a l'antiguitat tardana*, Girona (Col·lecció de Monografies de l'Institut d'Estudis Gironins núm. 19).

Aquilué, 1995:

XA La ceràmica común africana, *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la península Ibèrica. Estat de la qüestió. Taula Rodona celebrada a Empúries (14, 15 i 16 de març de 1994)* coordinada per X. Aquilué i M. Roca, Empúries, 61-72 (Monografies Emporitanes 8).

Bouzas, Casas i Nolla, 2025:

M. Bouzas, J. Casas i J. M. Nolla, *Les àmfores de la ciutadella de Roses (alt imperi, baix imperi i antiguitat tardana)*, Roses (Monografies de la Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic 02).

Burch i Sagrera, 2009:

J. Burch i J. Sagrera, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis. 3. Els sijars*, Girona. Sant Julià de Ramis.

Burch et al., 2010:

J. Burch, J. Casas, A. Costa, J. M. Nolla, L. Palahí, A. Rojas, J. Sagrera, D. Vivó, J. Simon, núm. 143.- La Quintana, *De l'oppidum a la ciuitas. La romanització inicial de la Indigècia* a cura de J. M. Nolla, L. Palahí i J. Vivo, Girona, 308-310.

Burch et al., 2013:

J. Burch, J. Casas, P. Castanyer, A. Costa, J. M. Nolla, L. Palahí, J. Dagrera, J. Simon, J. Tremoleda, A. Varenna, D. Vivó i J. Vivo, *L'alt imperi al nord-est del Conuentus Tarraconensis. Una visió de conjunt*, Girona, núm. 105.- La Quintana, 379-382.

Casas, Nolla i Prat, 2021:

J. Casas, J. M. Nolla i M. Prat, Després de les vil·les. Establiments rurals de l'antiguitat tardana i alta edat mitjana al nord-est de Catalunya. Anàlisi de conjunt, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LXII, Girona, 31-56.

Casas i Soler, 2006:

J. Casas i V. Soler, *Llànties romanes d'Empúries. Materials augustals i alto-imperials*, Girona (Monografies Emporitanes 13).

Casas et al., 1990:

J. Casas, P. Castanyer, J. M. Nolla i J. Tremoleda, *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I. Materials augustals i alto-imperials a les comarques orientals de Girona*, Girona, 1990 (Sèrie Monogràfica 12).

Casas et al., 2017:

J. Casas, J. M. Nolla, M. Prat i J. Tremoleda, El material cerámico del nordeste peninsular entre el Bajo Imperio y la Antigüedad Tardía, *Cerámicas Altomedievales en Hispania y su entorno (siglos v-viii d.C.)*, Zamora, 545-562.

Castanyer, Roure i Tremoleda, 1987:

P. Castanyer, A. Roure i J. Tremoleda, Les sitges de Cervià de Ter en el context de la romanització, *Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana. De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior. Granollers, 5 a 8 de febrer de 1987. 1. Documents de Treball*, Granollers, 187-194.

Castanyer i Tremoleda, 1984:

P. Castanyer i Masoliver i Joaquim Tremoleda i Trilla, *Memòria d'excavació de la vil·la romana de «la Quintana» (Cervià de Ter)*, Girona.

Castanyer i Tremoleda, 1999:

Heras, 1983:

A. Heras i Trias, *Memòria*, Girona, 1983,, 1984.

Nolla i Casas, 1984:

J. M. Nolla i J. Casas, *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*, Girona, núm. 259. La Quintana, 169-173, làm. LVIII i làm. LXXXIII).

Nolla i Casas, 2005:

J. M. Nolla i J. Casas, Troballes disperses, *In suo fundo. Els cementiris rurals de les antigues ciutats d'Emporiae, Gerunda i Aquae Calidae. Estudi General*, 25 a cura de J. M. Nolla, J. Casas i P. Santamaria, Girona, 231-245,

Nolla i Casas, 2014-2018:

J. M. Nolla i J. Casas, La Quintana (Cervià de Ter, el Gironès). La fase baixrepublicana, *Cypsela*, 20, 209-224.

Nolla i Casas, 2022:

J. M. Nolla i J. Casas, L'origen de la configuració ocupacional de les terres gironines. Una proposta, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LXIII, 9-32.

Nolla i Palahí, 2018:

J. M. Nolla i L. Palahí, Tres vil·les republicanes a l'extrem nord-oriental de la Citerior, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 28, Lleida, 47-62.

Nolla, Sagrera i Burch, 2007:

J. M. Nolla, J. Sagrera i J. Burch, III. Les ceràmiques emporitanes tardanes. Una producció terrissaire d'abast regional a cavall entre el canvi d'era. Estat de la qüestió, *Les imitacions de vaixella fina importada a la Hispania Citerior (segles I aC - I dC)* a cura de M. Roca i J. Principal, Tarragona, 47-67 (Sèrie Documenta 6).

Nolla et al., 2003:

J. M. Nolla, C. Patiño, J. Sagrera i D. Vivó, *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Bescanó, Gironès)*, Girona (Estudis Arqueològics, 5).

Nolla et al., 2016:

J. M. Nolla, J. Burch, L. Palahí, N. Mª Amich, E. Canal, J. Casas, P. Castanyer, J. Sagrera, M. Sureda, J. Tremoleda, D. Vivó, J. Vivo, A. Costa, M. Prat, J. Simon i A. Varenna, *Baix imperi i antiguitat tardana al sector nord-oriental de la prouincia Tarraconensis. De l'adveniment de Dioclecià a la mort de Carlemany (284-814)*, Girona, núm. 103.- La Quintana, 415-416.

Oliver, 2025:

J. Oliver i Vert, *El comerç i ús de roques ornamentals en vil·les i llogarets d'època romana a les comarques de Girona*, Girona (Beca Francesc Eiximenis 2024)

Palahí i Vivó, 1996:

L. Palahí i D. Vivó, L'evolució dels conjunts termals en el nord-est de Catalunya: els casos de les vil·les dels Ametllers (Tossa de Mar) i la Quintana (Cervià de Ter), *Cypselà*, XI, 105-115.

Puig, 2002:

A. Mª Puig, Seguiment arqueològic en un solar afectat per la vil·la romana de la Quintana (Cervià de Ter, Gironès), *Sisenès Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadesses, 275-276.

Punseti i Cabra, 2010:

D. Puseti i J. Cabra, Intervenció arqueològica preventiva a la vil·la romana de la Quintana. Solar c/Quintana – c/Torroella (Cervià de Ter, Gironès), *Desenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona (Arbúcies)*, 299-301.

To, 1991:

L. To Figueras, *El monestir de Santa Maria de Cervià i la pagesia: una anàlisi local del canvi feudal. Diplomataris segles X-XII*, Barcelona (Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana 109).

Tremoleda i Castanyer, 1993:

J. Tremoleda i P. Castanyer, La Quintana, Cervià de Ter, *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana i antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*, Barcelona, 145 (Col·lecció Anuaris d'intervencions arqueològiques a Catalunya. 1).

Vivó et al., 2006:

D. Vivó, L. Palahí, J. M. Nolla i M. Sureda, *Aigua i conjunts termals a les ciutats d'Emporia, Gerunda i Aquae Calidae...sed uitam faciunt*, Girona.

